

Standaardnederlands met een accent

Herkenning en evaluatie van regionaal gekleurd Standaardnederlands in Nederland

Anne-France Pinget, Marjolein Rotteveel & Hans Van de Velde*

NEDTAA 19 (1): 3–45

DOI: 10.5117/NEDTAA2014.1.PING

Abstract

There is a long tradition of defining standard Dutch pronunciation as accentless. In a series of experiments it is investigated how listeners' regional background influences the identification and evaluation of regional accent variation. It is shown that people from the Netherlands are successful in recognizing the regional background of speakers of standard Dutch. The standard is clearly based in the Randstad area. Although speakers are recognised as being from the Randstad, their speech is characterised as non-regional and standard. However, the evaluation of standard Dutch is not as homogeneous as in other studies. In comparison with people from other regions in the Netherlands, those from the South are less positive about Randstad speech and have more positive evaluations of the Southern accent.

Keywords: Standaardnederlands, accent, regionale variatie, stilistische variatie, identificatie, evaluatie

Zal een algemene landstaal werkelijk een eenheid zijn, zodat de phoneticus weet, wat hij aan zijn beschrijving ten grondslag leggen zal, dan moet het criterium opgaan, dat Jespersen geeft voor 'de beste uitspraak': goed, d.w.z.

* De spraakfragmenten die gebruikt zijn in dit onderzoek zijn verzameld in het kader van het VNC-project *De uitspraak van het Standaardnederlands: variatie en varianten in Vlaanderen en Nederland*, gefinancierd door NWO en FWO-Vlaanderen. Dank aan alle collega's, medewerkers, directies van scholen en leerkrachten die hieraan meegewerkt hebben. Ook de vele deelnemers aan onze luisterexperimenten hebben een cruciale bijdrage geleverd. We bedanken Eduard Kleerekoper voor de ontwikkeling van CLEO, Hugo Quené, Mattis van den Bergh en Roeland van Hout voor statistisch advies en Sander van der Harst voor opmerkingen bij een eerdere versie van deze bijdrage. Ook de anonieme en minder anonieme beoordelaars van Nederlandse Taalkunde zijn we zeer erkentelijk voor hun deskundige adviezen.

beschaafd Nederlands spreekt hij, aan wie men niet horen kan, uit welk gewest hij afkomstig is. Hiermee is dus geenszins bedoeld een eenvormigheid, die alle persoonlijke verschillen buitensluit. Maar wel mogen die variëteiten niet zodanig zijn, dat men er de afkomst van de spreker naar kan vaststellen. (Van Haeringen 1924:65)

1 Inleiding

Het bovenstaande citaat komt uit het klassieke artikel van de Utrechtse hoogleraar Nederlands C.B. van Haeringen dat hij publiceerde in een van de voorgangers van dit tijdschrift en waarin hij zich ontpopt tot grondlegger en pleitbezorger van een accentloze standaarduitspraak in Nederland. Van Haeringen stelt vast dat daar in de jaren 1920 nog geen sprake van is, maar betoogt dat dit een onvermijdelijk eindpunt zal zijn in de standaardisering van het Nederlands. Ruim 80 jaar later brengt Smakman (2006) verslag uit van verschillende onderzoeken naar de kenmerken van het Standaardnederlands in Nederland. Op een open vraag naar de definitie van Standaardnederlands (schriftelijke enquête, 207 respondenten) definieerde meer dan 30% van de informanten het als *niet-regionaal*. Dat is samen met *correct* het meest gegeven antwoord. Amper een handvol respondenten (3%) noemt spontaan geografische origine (de Randstad, het westen, Holland, Haarlem) als een kenmerk. In een telefonische enquête onder een duizendtal informanten uit twee plaatsen in het westen (Rijswijk en Velsen) en twee in het zuiden (Roermond en Sittard) van Nederland antwoordt dan weer 60% van de respondenten bevestigend op de vraag of er regionale kenmerken hoorbaar zijn in de spraak van standaardtaalsprekers. Iets meer dan een kwart zegt dat er geen regionale kenmerken hoorbaar zijn.

Het lijkt erop dat Van Haeringens droom nog altijd geen realiteit is, maar dat het ideaal van een regioneutrale standaaardspraak blijft leven bij een omvangrijk deel van de Nederlandse taalgebruikers. In deze bijdrage buigen we ons over de vraag in welke mate het hedendaagse Standaardnederlands in Nederland regionaal gekleurd is, of taalgebruikers in staat zijn de regionale herkomst van sprekers te herkennen en welke normoordelen zij aan accenten uit verschillende regio's verbinden. Daarbij wordt onderzocht hoe de regionale achtergrond van de luisteraars de normoordelen en accentherkenning beïnvloeden. Daarnaast krijgen twee aspecten bijzondere aandacht in dit artikel: de verschillen tussen spontaan en voorgelezen Nederlands en de uniformiteit van oordelen binnen sprekers- en luisteraarsgroepen.

In dit onderzoek zal gebruik gemaakt worden van mixed models analyses, statistische technieken die in experimenteel spraakonderzoek al enige tijd ingeburgerd zijn, maar nog slechts mondjesmaat toegepast worden in het onderzoek naar taalvariatie (Quené & Van den Bergh 2004). Met dergelijke analyses is het mogelijk om – in tegenstelling tot traditionele variantieanalyses – de variantie binnen de luisteraars- en sprekersgroepen te modelleren. Individuele sprekers en luisteraars worden daarom als random factoren opgenomen in onze modellen (Baayen et al. 2008). De keuze van de statistische modellen is verder gebaseerd op de volgende criteria: (1) een zo goed mogelijke aansluiting bij de toetsing van de hypothesen, (2) recht doen aan de variatiepatronen die in de data aanwezig lijken, (3) mogelijke random effecten maximaal opnemen in het model (Barr et al. 2013), en (4) een evaluatie van de fit van de modellen aan de hand van AIC scores (Burnham & Anderson 2002).

In paragraaf 2 geven we een beknopt overzicht van de relevante literatuur, opgebouwd rond de hypothesen die we zullen toetsen. Daarbij betogen we dat in de uitspraak van standaardtaalsprekers heel wat regionale variatie gemeten is en dat de hedendaagse standaarduitspraak in Nederland een Randstedelijke kleuring heeft. We besteden ook aandacht aan relevante studies op het gebied van uitspraakevaluatie in Nederland en aan de verschillen tussen spontane en voorgelezen spraak. In paragraaf 3 wordt de onderzoeksmethode beschreven en de sprekers, de luisteraars, de twee soorten stimuli (spontaan en voorgelezen) en de twee taken (evaluatie en classificatie) voorgesteld. De resultaten van het classificatie-experiment worden gepresenteerd in paragraaf 4, die van het evaluatie-experiment in paragraaf 5. De resultaten van beide experimenten worden gekoppeld in paragraaf 6. We sluiten deze bijdrage af in paragraaf 7 met een conclusie.

2 Hypothesen

Hoewel het bij hoogopgeleiden meer van belang is om niet-regionaal gekleurd Nederlands te spreken (Kraaykamp 2005), is toch ook aan hun spraak te horen waar ze vandaan komen. Zo zijn er heel wat politici, uit diverse regio's en politieke hoeken, waaraan duidelijk te horen is waar ze vandaan komen, zoals Camiel Eurlings, Henk Kamp, Gerd Leers, Maria van der Hoeven, Jeltje van Nieuwenhoven, Jacques Tichelaar, Maxim Verhaegen en Geert Wilders. Onderzoek heeft laten zien dat er in Nederland heel wat regionale variatie opduikt in de uitspraak van het Standaardnederlands door leraren Nederlands, ook in voorleesstijl (zie Van de Velde et al. 2010,

Van Heuven & Van de Velde 2010). In deze bijdrage zullen we de uitspraak van een deelverzameling van die leraren Nederlands, die afkomstig zijn uit vier regio's in Nederland, laten beoordelen door Nederlandse, hoogopgeleide luisteraars die voor diezelfde regio's gestratificeerd zijn. We besteden daarbij expliciet aandacht aan de verschillen tussen de evaluatie van voorgelezen en spontaan gesproken Nederlands. Al het ons bekende evaluatieonderzoek naar de standaardtaal is gebaseerd op ofwel voorgelezen spraakmateriaal, ofwel (semi)spontane spraak. Op basis van de literatuur formuleren we zeven hypothesen die we in dit onderzoek zullen toetsen.

- (1) De *voorleesnorm*hypothese: voorgelezen spraak wordt standaardtiger, verzorgder en mooier gevonden dan spontane spraak.

De standaarduitspraak wordt in ons taalgebied bij uitstek geassocieerd met nieuwslezers (Van de Velde & Houtermans 1999, Smakman 2006:144). De gelezen nieuwsberichten sluiten dicht aan bij de lexicale en syntactische normen voor gesproken taal. Daarnaast is de monitoring in dit type spraak zeer hoog, waardoor uitspraakvariatie tot een minimum beperkt wordt. Er wordt op een uniforme en duidelijke manier gearticuleerd om de boodschap zo helder mogelijk te communiceren naar de luisteraar. Nieuwslezerspraak is een spreekstijl die duidelijk verschilt van alledaagse spraak (Lipski 1985:220, zie ook Smakman (2006:122)). Knops (1988:113) heeft laten zien dat spraakkenmerken die gaan over goede/correcte articulatie – zoals verzorgd – onder de statusdimensie vallen. Daarom kunnen we verwachten dat de oordelen op verzorgdheid sterk zullen correleren met die op standaard. Van Bezooijen (1997, 2002) heeft laten zien dat de standaarduitspraak mooier gevonden wordt dan de uitspraak van andere Nederlandse taalvariëteiten. Ook uit de gegevens van evaluatieonderzoek van de spraak van nieuwslezers (Van de Velde & Houtermans 1999, Van der Geugten & Rottier 2010) blijkt dat de scores op de schalen mooi, verzorgd en standaard sterk positief correleren.

- (2) De *Randstadshypothese*: de Nederlandse uitspraaknorm ligt in de Randstad.

De steden in het westen van Nederland zijn al sinds de zestiende eeuw een expansiehaard van taalverandering in Nederland (Klooke 1927). Ook de zich in de negentiende eeuw langzaam ontwikkelende uitspraaknorm heeft een Hollandse articulatiebasis (Hellinga 1938). Uit Van de Velde (1996) blijkt dat de 20^e eeuwse veranderingen in de Nederlandse standaarduitspraak vooral

terug te voeren zijn op de Randstedelijke omgangstaal. Die Randstedelijke/Hollandse/westelijke kleuring wordt bevestigd door het Nederlandse luik van de internationale enquête naar standaardtaalnormen van Smakman (2006). Op de vraag waar het Standaardnederlands vooral gesproken wordt, antwoordt 60% van de Nederlandse studenten de Randstad, het Westen of Haarlem. Slechts een kwart van de informanten heeft daarover geen mening of zegt dat dit overal hetzelfde is (Smakman 2006:176). Merk op dat de antwoorden op een dergelijke expliciete vraag naar de geografische lokalisering van de standaarduitspraak sterk verschillen van die op een open vraag naar de kenmerken van de standaardtaal uit een andere deelstudie van Smakman (zie paragraaf 1).

- (3) De *spontane spraakhypothese*: spontane spraak bevat (a) meer regionale kenmerken en is (b) gemakkelijker als regionaal te herkennen dan voorgelezen spraak.

Minder formele en minder gestuurde, spontane spraak vertoont meer variatie dan formeler en sterker gestuurd voorgelezen taalgebruik (Van der Harst 2011:15-48). Deze studie – gedeeltelijk gebaseerd op de sprekerset die geëvalueerd wordt in dit onderzoek – laat zien dat in spontane spraak de regionale verschillen in de uitspraak van klinkers die in een veranderingsproces betrokken zijn groter zijn dan in voorgelezen spraak.

- (4) De *vertrouwdheidshypothese*: spraak uit de eigen regio wordt (a) het best herkend en (b) het mooist gevonden.

Onze vertrouwdheidshypothese is gebaseerd op het ‘mere exposure-effect’ uit de psychologie (Zajonc 1968), ook bekend als ‘the familiarity principle’: hoe meer men met iets vertrouwd is, hoe meer men het waardeert. Het effect wordt verklaard door het feit dat herhaalde blootstelling resulteert in een gemakkelijker verwerking door de luisteraar wat leidt tot een positieve waardering (Winkelman & Cacioppo 2001). Van Bezooijen (2002) heeft al eerder een gelijksoortige ‘familiarity driven hypothesis’ geformuleerd voor esthetische evaluatie van spraak, Kerswill & Williams (2002) voor herkenning. Bij herkenning blijkt vertrouwdheid een rol te spelen: accenten waarmee men vertrouwd is, herkent men beter. Ook uit Diercks (2002) blijkt dat dialectsprekers dichtbij gesproken dialecten beter kunnen identificeren dan die uit verder afgelegen gebieden. Van Bezooijen (2002:29) vond in haar ogen geen bevestiging voor de vertrouwdheidshypothese zoals zij die geformuleerd had, waarbij vertrouwdheid leidt tot positieve waardering. Bij

het beoordelen van buitenlandse accenten speelde het geen rol en in haar andere studies met dialecten en accenten van het Nederlands was het niet mogelijk deze hypothese onafhankelijk van de andere te toetsen. De hypothese zou nog verder doorgetrokken kunnen worden. Door het dominante gebruik van het accent uit de Randstad in de gesproken media is het bekend in heel Nederland. Daarom zal het Randstedelijke accent beter herkend en hoger gewaardeerd worden op een welluidendheidsdimensie ('accent euphony', zie Grondelaers et al. 2010) dan de overige exogene accenten.

- (5) De *regionale stereotypen*hypothese: sprekers uit geografisch perifere gebieden worden (a) beter herkend en (b) minder standaard gevonden dan sprekers uit niet-perifere gebieden buiten de Randstad.

Stereotypen en vooroordelen spelen een grote rol in de beoordeling van spraakfragmenten. In Nederland worden bijvoorbeeld sprekers met een Brabants accent vaak voorgesteld en gezien als dom, gezellig en aardig (Latour 2011). Zoals in vele andere taalgemeenschappen heersen er vooral stereotypen over bewoners van geografisch perifere gebieden. Het lijkt erop dat dergelijke gestereotypeerde Nederlanders uit de landrand (bijv. Achterhoekers, Groningers, Limburgers), met bijhorend taalgebruik, vaker worden opgevoerd in reclames en in televisieprogramma's of films (al dan niet humoristisch bedoeld) dan sprekers uit andere regio's dan de Randstad. Dit zorgt vanzelfsprekend ook voor meer vertrouwdeheid met deze accenten. Daarom zullen sprekers met bijvoorbeeld een Limburgs accent beter herkend worden dan die uit andere gebieden (deel a van de hypothese). Het valt te verwachten dat dit een negatieve invloed zal hebben op de evaluatie van standaardtaligheid. Swap (1977) heeft laten zien dat negatieve vooroordelen kunnen versterkt worden naarmate de vertrouwdeheid toeneemt. We verwachten daarom dat sprekers uit perifere gebieden als minder standaardtalig zullen beoordeeld worden. Of dit ook consequenties heeft voor de welluidendheidsdimensie, is op basis van de literatuur niet voorspelbaar en het is niet uitgesloten dat hier een interactie optreedt met de regionale herkomst van de luisteraars.

- (6) De *regionale identiteit*hypothese: als luisteraars uit een bepaalde regio een voorkeur vertonen voor spraak van de eigen regio, dan zal dat het duidelijkst/eerst merkbaar zijn op de schaal *mooi*.

Sinds de jaren 1990 wordt in Nederland een opbloei van de regionale identiteit vastgesteld (De Pater et al. 2002) en krijgen ook dialect en streektaal

meer waardering. Dat blijkt onder andere uit het gebruik van dergelijke regionale variëteiten in soaps, popmuziek en reclames (Van Oostendorp 2000). De erkenning van het Nedersaksisch en het Limburgs onder Deel II van het Europees Handvest voor regionale talen en minderheidstalen kan op dat vlak als een formeel hoogtepunt gezien worden. In een onderzoek naar dialectgebruik in de zuidelijke provincies (Van de Velde et al. 2009) geven 80% van de Limburgse informanten toe dat als ze Standaardnederlands spreken ze dat met een regionaal accent doen en 87% van hen zijn daar trots op. We hebben geen vergelijkbare cijfers, maar uit Reker (2002:74-89) blijkt dat Groningers veel minder positief staan tegenover hun eigen dialect en accent. Niet alle Nederlandse regio's hebben een even sterke regionale identiteit.

- (7) De *uniforme norm*hypothese: de oordelen zijn niet afhankelijk van de regio van de luisteraar.

De uniforme normhypothese gaat ervan uit dat hoogopgeleide Nederlanders dezelfde uitspraaknorm hanteren, ongeacht hun regionale herkomst. Deze hypothese is in strijd met de vertrouwdeheids- en regionale identiteitshypothesen, maar ze is gebaseerd op Grondelaers et al. (2010) – die onafhankelijk van ons en nadat wij ons onderzoek al opgestart hadden – met een kleinere en andere set oudere sprekers uit hetzelfde corpus een evaluatieonderzoek gedaan hebben. Daarbij zijn spontane spraakfragmenten op achttien schalen beoordeeld door luisteraars uit verschillende regio's. Zij concluderen:

Finally, accent attitudes were found to be largely invariant with respect to respondent demographics: They determine social meaning on the national rather than on the regional level, and they are shared by male and female, and educated and noneducated listeners, and, for the most part, by younger and older listeners alike (although younger listeners may lack the maturity to accept common perception norms).

(Grondelaers et al. 2010:111)

Op basis van onze verwachtingen over hypothesen 4 en 6 en de vele opmerkingen die dagelijks te horen en te lezen zijn over de spraak van zuiderlingen (met name Brabanders en Limburgers) en randstedelingen (“Hollanders”), verwachten we niet dat hypothese 7 zal worden bevestigd.

3 Methode

We beginnen deze methodologische paragraaf met een beschrijving van de karakteristieken van de sprekers (3.1) en de luisteraars (3.2) uit onze twee onderzoeken naar de herkenning en evaluatie van regionale accenten in spontaan (3.3) en voorgelezen (3.4) Standaardnederlands. We zullen daarbij in paragraaf 3.2 laten zien dat de luisteraarsgroepen in de twee onderzoeken qua samenstelling niet verschillend zijn. In 3.5 presenteren we de evaluatietaak en in 3.6 de classificatietaak, die op zowel de spontane als voorgelezen stimuli door de luisteraars uitgevoerd zijn. In 3.7 geven we meer informatie over de afname van de experimenten.

3.1 Sprekers

Ons onderzoek naar de uitspraak van het Standaardnederlands op basis van het Vlaams-Nederlandse Leerkrachtencorpus (VNL) heeft al heel wat regionale uitspraakverschillen aan het licht gebracht (Van de Velde et al. 2010, Van Heuven & Van de Velde 2010). Bij de samenstelling van dat corpus (Van Hout et al. 1999) is er gekozen voor leerkrachten Nederlands op middelbare scholen omdat zij professionele taalgebruikers zijn die de standaardtaal dagelijks hanteren en beschouwd worden als uitdragers van de standaardtaal (Van de Velde & Houtermans 1999). De 80 Vlaamse en 80 Nederlandse leerkrachten Nederlands zijn verder gestratificeerd voor regio (4), leeftijd (2) en sekse (2), waarbij iedere cel gevuld is met vijf sprekers. Er is naar gestreefd om in iedere regio de geografische herkomst van de sprekers zo homogeen mogelijk te houden en enkel sprekers te selecteren uit eenzelfde dialectgebied (voor meer informatie, zie Van Hout et al. 1999, Kloots 2005:65-74). De vier Nederlandse regio's (zie figuur 1) zijn:

- i. Randstad (R): het economische en culturele centrum van Nederland, tevens het kerngebied voor ontwikkelingen in de standaardtaal. De geselecteerde sprekers geven Nederlands op scholen in Alphen aan den Rijn en Gouda;
- ii. Midden (M): een overgangszone in het centrum van Nederland, lopend van het oosten van de provincie Utrecht, het noorden van Noord-Brabant en het zuidwesten van Gelderland, langs de spoorlijn Utrecht-Arnhem en de grote rivieren. De geselecteerde sprekers werken op scholen in Culemborg, Tiel en Veenendaal;
- iii. Noord (N): een geografisch perifere zone in het noordoosten van Nederland. De geselecteerde sprekers werken op scholen in Assen, Veendam en Winschoten.

iv. Zuid (Z): een geografisch perifere zone in het zuiden van Nederland.

De geselecteerde sprekers werken op scholen in Geleen, Roermond en Sittard.

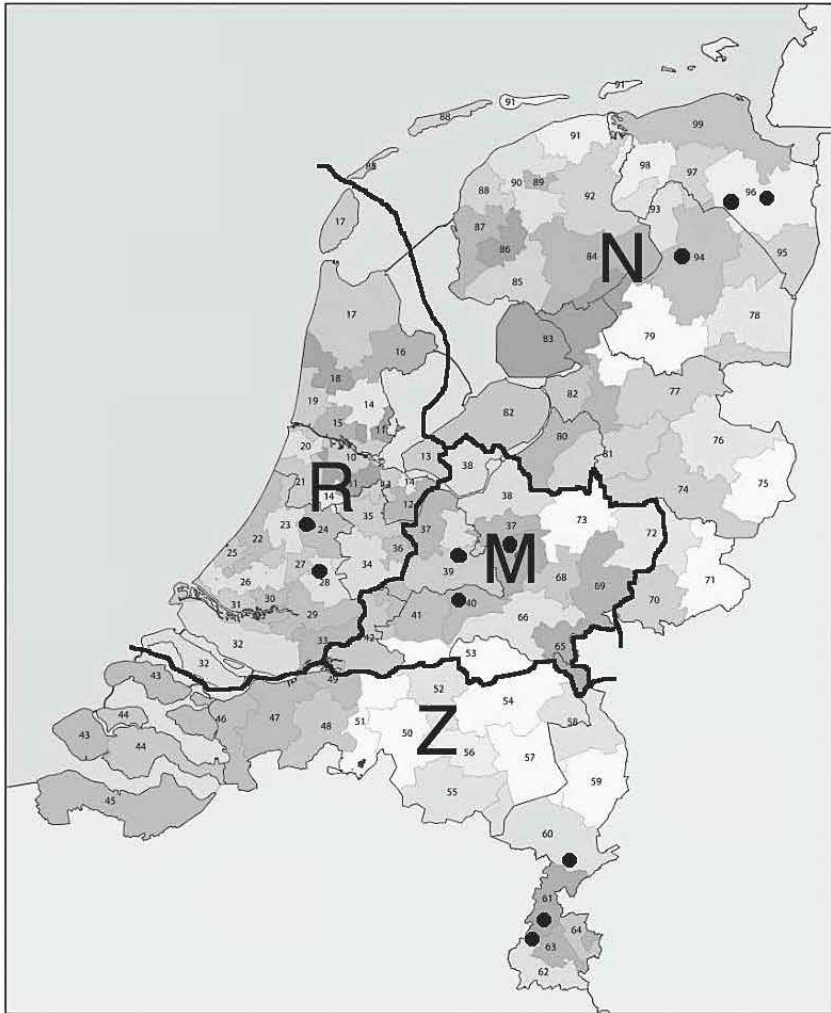
De focus van ons herkennings- en evaluatieonderzoek ligt op verschillen tussen regio's. In tegenstelling tot veel ander onderzoek willen we in de analyse variatie tussen sprekers binnen regio's incorporeren, maar tegelijkertijd de invloed van de factoren leeftijd en sekse onder controle houden. Per regio hebben we de vijf jonge, mannelijke leerkrachten gekozen, we lichten die keuze zo dadelijk verder toe. De leerkrachten werkten ten tijde van de dataverzameling op een school in een van de genoemde gemeenten en woonden in die gemeente of in de onmiddellijke omgeving ervan. Ze zijn ook opgegroeid in de desbetreffende regio: ze zijn er voor hun achtste verjaardag komen wonen en hebben er voor hun achttiende minimaal acht jaar gewoond.

We hebben om verschillende redenen gekozen voor de jonge groep, mannelijke leerkrachten Nederlands. In vergelijking met oudere leerkrachten vervullen ze eerder de functie van rolmodel voor de standaarduitspraak t.a.v. hun leerlingen en hun spraak lijkt een betere reflectie van de hedendaagse uitspraaknormen en variatiepatronen. Op basis van de literatuur valt weliswaar te verwachten dat de jonge vrouwen eerder de trekkers van nieuwe veranderingen zijn, maar de studies van diverse uitspraakvariabelen laten – hoofdzakelijk op voorgelezen spraakmateriaal – nauwelijks effecten van de factor sekse zien in het Vlaams-Nederlands Leerkrachtencorpus (zie o.a. Van Heuven & Van de Velde 2010, Van de Velde et al. 2010, Van der Harst 2011). Bovendien vormen de jonge mannen wat leeftijd betreft de meest homogene groep binnen het gebruikte corpus. 17 van de 20 proefpersonen waren tussen 35 en 41 jaar op het moment van de opname. Enkel proefpersonen R3¹ (29), N1 (25) en Z3 (29) waren iets jonger. De gemiddelde leeftijd van de sprekers is 36,6 jaar (sd=4,2) en er zijn geen significante leeftijdsverschillen tussen de regio's (oneway, $F=0,340$; $df_1=3$, $df_2=16$, $p=0,797$).

Een deel van de proefpersonen spreekt ook andere variëteiten van het Nederlands dan de standaardtaal. Alle Limburgse sprekers (regio Zuid) rapporteren in het dialect opgevoed te zijn en een Limburgs dialect als thuistaal te gebruiken. Van de sprekers uit de Randstad beweert niemand in een dialect opgevoed te zijn of dat thuis te spreken. Ook in de andere regio's

1 De sprekers worden geïdentificeerd met een code bestaande uit een letter en een cijfer (1 tot 5). De letter verwijst daarbij naar de regio van afkomst (R, M, N of Z).

heeft slechts een enkeling een dialect als moedertaal: sprekers M2 en N1. N3 is niet in dialect opgevoed, maar zegt het wel als thuistaal te hanteren.

Figuur 1 Kaart van Nederland opgesplitst in de vier onderscheiden regio's (R=Randstad, M=Midden, N=Noord, Z=Zuid). De indeling in vier regio's gebeurde op basis van de postcodes (zie paragraaf 3.2). De herkomst van de sprekers is aangeduid met zwarte punten.

Gemaakt op basis van een kaart van <http://www.allesoverpostcodes.nl/>

3.2 Luisteraars

Het onderzoek over spontaan gesproken Standaardnederlands (zie 3.3) is gebaseerd op 204 proefpersonen, dat over voorgelezen Standaardnederlands (zie 3.4) op 225 proefpersonen. Er hebben meer mensen deelgenomen aan de experimenten, maar we hebben alle proefpersonen uit de database verwijderd die niet alle persoonsgegevens ingevuld hadden, die een van de taken niet volledig hadden uitgevoerd, die de evaluatie- en classificatietaken hadden uitgevoerd in een onmogelijk tijdsbestek of die overal hetzelfde antwoord hadden gegeven. Bovendien hebben we ons onderzoek beperkt tot moedertaalsprekers van het Nederlands, die in Nederland wonen en er het grootste deel van hun leven gewoond hebben. Omdat er relatief weinig niet-hoog opgeleiden deelgenomen hebben aan het onderzoek zijn ook die uit de database verwijderd. Op die manier hebben we een luisteraarsgroep waarvan te verwachten is dat die meer belang hecht aan een niet-regionaal gekleurde uitspraak dan lager opgeleiden (Kraaykamp 2005). De luisteraars zijn in dezelfde vier regio's ingedeeld als de sprekers (zie figuur 1), met dien verstande dat luisteraars uit de hele regio afkomstig zijn, en niet uit een deelgebied zoals de sprekers. De indeling is gebeurd op basis van het antwoord op de vraag in welke plaats (vier cijfers van de postcode) ze het grootste deel van hun leven gewoond hebben. De postcodes zijn als volgt gehercodeerd:

- Randstad: 1000-3699;
- Midden: 3700-4299, 5300-5399, 6500-6999, 7200-7239, 7300-7399, 8200-8399;
- Noord: 7000-7199, 7240-7299, 7400-8199, 8400-9999;
- Zuid: 4300-5299, 5400-6499.

In tabel 1 staat de regionale spreiding van de luisteraars in de experimenten over spontaan en voorgelezen Standaardnederlands. De verschillen in regionale distributie tussen de twee typen spraak zijn niet significant ($\chi^2=3,548$, $df=3$, $p=0,315$). Ook voor leeftijd zijn er geen significante verschillen tussen het spontane spraak (gemiddelde=28,8 jaar, $sd=13,0$) en voorgelezen (gemiddelde=28,5 jaar, $sd=13,3$) experiment ($F=0,056$; $df_1=1$; $df_2=427$, $p=0,813$). Enkel de man-vrouwdistributie is significant verschillend tussen spontane ($m:80$, $v:124$) en voorgelezen ($m:60$, $v:165$) stimuli: $\chi^2=7,664$, $df=1$, $p=0,006$. We verwachten echter niet dat dit een vertekening van de resultaten zal teweeg brengen.

Tabel 1 Verdeling van de luisteraars over de vier regio's, opgesplitst voor spreekstijl

	Randstad		Midden		Noord		Zuid		Totaal	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Spontaan	72	35,3	39	19,1	40	19,6	53	26,0	204	100
Voorgelezen	93	41,3	49	21,8	33	14,7	50	22,2	225	100

3.3 Spontane spraak stimuli

Voor de spontane spraak stimuli is een selectie gemaakt uit het laatste onderdeel van de materiaalverzameling van het VNL, een individueel gesprek tussen een jonge, mannelijke onderzoeker en de leerkrachten Nederlands. De deelnemers wisten dat het om een onderzoek ging over de uitspraak van het Standaardnederlands en de opnames zijn ofwel op school, ofwel bij de spreker thuis gemaakt. Dit onderdeel van het VNL is opgenomen in het Corpus Gesproken Nederlands. De selectie is volgens dezelfde criteria en door dezelfde onderzoeker gebeurd als in de studie van Grondelaers et al. (2010). Voor elke spreker zijn spraakfragmenten van ongeveer 20 seconden samengesteld. De geselecteerde fragmenten bevatten geen inhoudelijke aanwijzingen over leeftijd, sociale klasse en regionale herkomst van de sprekers, geen opvallende aarzelingen of versprekingen en geen storende achtergrondgeluiden.

3.4 Voorgelezen stimuli

Voor de voorgelezen stimuli is uit hetzelfde VNL-corpus een selectie gemaakt uit een voorleestaak van zinnen. Daaruit zijn voor iedere spreker vier zinnen geselecteerd uit de volgende set van vijf:

- Esther zet de tulp liever op een tafel;
- Peter zag de wolk naar het westen drijven;
- Karel heeft zijn arm gebroken bij het skiën;
- Brugge heeft een kerk midden in het centrum;
- 's Zomers draagt de palm grote gele vruchten.

We hebben telkens vier van de vijf zinnen geselecteerd. Op die manier konden we vermijden dat de aangeboden stimuli aarzelingen, versprekingen of storende achtergrondgeluiden zouden bevatten.

3.5 Evaluatietaak

In de evaluatietaak hebben we ervoor gekozen om op een directe manier de normoordelen te meten met behulp van 7-punts Likertschalen, lopend van *helemaal niet mee eens* tot *helemaal mee eens*. Van onze hoogopgeleide luis-

teraarsgroep kunnen we verwachten dat dergelijke expliciet normoordelen bij hen leven en dat ze in staat zijn dergelijke schalen op een vrij consistente manier te hanteren. Door te kiezen voor directe in plaats van indirecte metingen kunnen we ook het aantal schalen beperkt houden, waardoor we toch in staat zijn om een groot aantal sprekers aan de luisteraars aan te bieden, voor zowel een evaluatie- als classificatietaak. Internetenquêtes die lang duren en een beroep doen op onbezoldigde vrijwilligers, kennen doorgaans een zeer hoge uitval van deelnemers in de loop van de enquête.

Smakman (2006:126) stelde in een evaluatie-experiment van 30 mannelijke, Nederlandse radiopresentatoren uit de periode 1950-1990 vast dat de schalen mooi ($r=0,93$), regionaal ($r=-0,72$) en verzorgd ($r=0,62$) significant correleren met de schaal standaard. Schalen als bekakt, westelijk, modern en formeel correleren niet significant met standaard en deze eigenschappen maken spraak ook niet minder standaard (Smakman 2006:126). Omdat we in hoofdzaak geïnteresseerd zijn in de mate waarin beoordelaars sprekers uit verschillende regio's standaardtalig vinden, beperken we ons tot deze vier schalen ingebed in de stelling "deze spraak klinkt ...":

- *standaard*: peilt expliciet naar de standaardtaligheid van de aangeboden fragmenten;
- *regionaal*: meet in welke mate er volgens de luisteraars regionale kenmerken in de stimuli aanwezig zijn;
- *mooi*: peilt naar de esthetische kenmerken van de fragmenten;
- *verzorgd*: peilt hoe verzorgd luisteraars de uitspraak vinden.

Om de presentatie en bespreking van de resultaten te vereenvoudigen is bij de dataverwerking de schaal *regionaal* gehercodeerd in *niet-regionaal*. Op die manier zijn alle correlaties tussen de schalen positief. We zullen bij de bespreking van de evaluatietaak (paragraaf 5) eerst nagaan hoe sterk deze schalen in ons onderzoek correleren.

3.6 Classificatietaak

In het tweede deel van het experiment wordt gevraagd uit welke regio de spreker afkomstig is. De deelnemers hadden daarbij vijf opties: *Randstad*, *Midden*, *Noord*, *Zuid* en *ik weet het niet*. De regio's zijn daarbij gedefinieerd als 'uit de omgeving van' de in paragraaf 3.1 genoemde plaatsen. In de instructies is benadrukt dat alle sprekers uit één van deze gebieden kwamen. Tevens is de deelnemers gevraagd om niet te gokken, maar de optie *ik weet het niet* te kiezen als ze niet in staat zijn te horen waar iemand vandaan komt. Op die manier hopen we een vertekening door gokken te vermijden en de betrouwbaarheid en validiteit van de antwoorden te vergroten.

3.7 Afname van de experimenten

De beide experimenten zijn volgens de structuur in tabel 2 opgebouwd en via een website afgenomen. De link is onder studenten van eerstejaarsvakken taalwetenschap in Utrecht verspreid (voor ze in de lessen geconfronteerd werden met het onderwerp taalvariatie). De deelnemers zijn dan ook vooral studenten en mensen die tot hun kennissenkring behoren.

Om verschillen in luidheid van de opnames op te vangen is in ieder experiment een amplitudenormering toegepast. De luisteraars hadden de kans om een fragment meermaals te beluisteren, maar konden na bevestiging van de beoordeling of classificatie (door op de knop *volgende* te drukken) niet meer terug naar eerder beluisterde fragmenten².

Tabel 2 Schematische opbouw van de luisterexperimenten

deel 1	deel 2	deel 3	deel 4
luisteraarsgegevens	instructie	evaluatietaak	classificatietaak
<ul style="list-style-type: none"> • land wonen • Nederlands moedertaal? • leeftijd • geslacht • woonplaats • plaats grootste deel leven • opleidingsniveau 	<ul style="list-style-type: none"> • uitleg Likert schalen • 2 oefenfragmenten • 4 schalen 	<ul style="list-style-type: none"> • 20 fragmenten • random volgorde • 4 schalen 	<ul style="list-style-type: none"> • 20 fragmenten • random volgorde • 5 opties

We bespreken nu eerst in paragraaf 4 de resultaten van de classificatietaak, die van de evaluatietaak komen aan bod in paragraaf 5.

4 Herkenning van accenten

In tabel 3 staan de resultaten van het classificatie-experiment voor spontaan en voorgelezen Standaardnederlands. Van iedere spreker is per type spraak het percentage van de gekozen antwoordopties gegeven. De correcte regio-classificaties hebben een grijze achtergrond in de tabel, het meest gekozen antwoord staat in het vet gedrukt. We bespreken eerst enkele opvallende resultaten op basis van de tabel, vervolgens presenteren we een statistische analyse om te achterhalen wat de invloed is van de factoren sprekersregio, luisteraarsregio en spreekstijl op het al dan niet correct classificeren van

² Technisch gezien was dat wel mogelijk, maar enkel via het toetsenbord van de computer. Alle antwoorden zijn geregistreerd in de database en proefpersonen met dubbele antwoorden zijn uit de database verwijderd.

sprekers. Daarbij geven we ook een antwoord op de hypothesen die verband houden met de herkenning van de regionale achtergrond van de sprekers:

- (3b) de regionale herkomst is gemakkelijker te herkennen op basis van spontane dan van voorgelezen spraak (spontane spraakhypothese);
- (4a) spraak uit de eigen regio wordt het best herkend (vertrouwdheids-hypothese);
- (5a) spraak uit geografisch perifere gebieden Noord en Zuid wordt beter herkend dan die uit Midden (regionale stereotypenhypothese).

Tabel 3 Percentage classificatie van elke spreker over de vijf antwoordopties in spontaan (n=204) en voorgelezen (n=225) Standaardnederlands. Daarbij staat het hoogste percentage per spreker in vet gedrukt en hebben de correcte classificaties een donkergrijze achtergrond.

Sprekers	Spontaan					Voorgelezen					
	Randstad	Mid-den	Noord	Zuid	Weet niet	Randstad	Mid-den	Noord	Zuid	Weet niet	
Randstad	R1	62,3	21,1	2,9	0,0	13,7	64,4	21,3	2,2	2,2	9,8
	R2	52,0	21,6	8,8	1,0	16,7	38,2	29,3	16,0	2,7	13,8
	R3	60,8	22,1	0,5	1,5	15,2	61,3	22,7	4,9	1,3	9,8
	R4	56,4	23,5	3,9	0,0	16,2	38,7	36,9	12,0	0,9	11,6
	R5	61,3	21,6	1,5	1,0	14,7	36,0	35,6	9,8	2,2	16,4
Midden	M1	47,5	33,3	2,0	2,0	15,2	45,3	30,7	2,7	4,9	16,4
	M2	32,8	35,8	14,7	2,5	14,2	23,1	36,4	5,3	21,8	13,3
	M3	6,9	21,6	51,0	2,9	17,6	16,0	24,0	39,6	5,8	14,7
	M4	2,9	15,2	5,9	68,6	7,4	16,4	21,8	7,6	42,7	11,6
	M5	17,6	41,2	8,8	15,2	17,2	6,2	27,1	54,2	4,9	7,6
Noord	N1	9,8	18,1	59,8	1,5	10,8	35,6	29,3	18,2	1,3	15,6
	N2	2,0	14,2	75,0	2,9	5,9	8,4	16,0	62,2	3,6	9,8
	N3	25,0	41,2	7,8	7,8	18,1	23,6	34,7	4,9	14,2	22,7
	N4	6,4	12,3	74,5	0	6,9	0,4	14,2	77,3	2,7	5,3
	N5	7,8	19,6	58,3	3,4	10,8	4,0	20,0	68,9	2,2	4,9
Zuid	Z1	2,0	6,9	1,0	83,8	6,4	5,3	19,1	3,6	64,9	7,1
	Z2	0,5	1,5	3,9	90,2	3,9	0,0	2,2	2,2	92,4	3,1
	Z3	9,3	14,7	2,5	67,2	6,4	9,3	28,9	3,6	47,6	10,7
	Z4	0	0,5	2,9	96,6	0	0,9	2,7	2,7	91,1	2,7
	Z5	0	6,4	5,4	84,8	3,4	2,7	6,2	3,6	83,6	4,0

Het is meteen duidelijk dat de meeste sprekers het vaakst in hun herkomst-regio geassocieerd worden en dit zowel in spontaan als in voorgelezen Standaardnederlands. Een uitzondering daarop vormen de sprekers uit de regio Midden. Sprekers uit dit overgangsgebied waarin veel dialectgrenzen samenkomen, worden in verschillende regio's geplaatst. M1 en M2 worden

vaak gezien als sprekers uit de Randstad, M₃ wordt het meest in Noord geplaatst en M₄ in Zuid. Spreker M₂, de enige spreker uit Midden met een (Betuws) dialect als moedertaal, wordt vrij sterk gespreid over de regio's, met opvallende verschillen tussen spontane en voorgelezen spraak. Hij wordt het meest in de eigen regio geplaatst, maar bij spontaan spreken wordt hij vaak gepercipieerd als iemand uit de Randstad (32,8%) en bij lezen wordt hij ongeveer evenveel in Noord (21,8%) als in de Randstad (23,1%) geplaatst. Spreker N₃ onttrekt zich eveneens aan het algemene patroon. Deze spreker uit Noord wordt zelden herkend als iemand uit deze regio. De meeste luisteraars denken dat hij uit Midden komt, maar er is ook een kwart dat denkt dat hij een randstedeling is.

Sprekers uit Zuid – allen dialectsprekers – hebben duidelijk het meest uitgesproken accent. Met uitzondering van Z₃ worden de sprekers in meer dan 80% van de gevallen in de eigen regio geplaatst. Ook de optie *ik weet het niet* wordt zelden aangekruist bij sprekers uit Zuid. Als men denkt dat een spreker uit Zuid elders vandaan komt, dan wordt die meestal in Midden geplaatst. Zelden gaat een zuiderling door voor iemand uit de Randstad of Noord. Ook misplaatste sprekers uit Noord en Zuid komen meestal in Midden terecht, wat nogmaals wijst op het minder duidelijke regionale karakter van de spraak in de regio Midden.

Voor de statistische analyse is de classificatie gehercodeerd in een binomiale variabele correct/fout. Het antwoord *ik weet het niet* is bij de categorie fout meegeteld. De correctheidspercentages per spreker staan met een grijze achtergrond in tabel 3. Op de gegevens is in R een mixed model logistische regressie uitgevoerd met de regio van de sprekers, de regio van de luisteraars en het type spraak als fixed factoren (met interactie tussen regio van de sprekers en type); sprekers en luisteraars als random factoren en het effect van type op sprekers als random slope³. Deze analyse stelt ons in staat om de hypothesen 3b (spontane spraak wordt gemakkelijker dan voorgelezen spraak als regionaal herkend) en 5a (sprekers uit geografisch perifere gebieden worden beter herkend) te toetsen. Door sprekers en luisteraars als random factoren in het model op te nemen wordt in de analyse rekening gehouden met de variatie tussen de sprekers en tussen de luisteraars van eenzelfde regio. Dit is van belang voor onze discussie over de uniformiteit van de norm (hypothese 7). De resultaten van deze logistische regressie worden gepresenteerd in tabel 4 en gevisualiseerd in figuur 2.

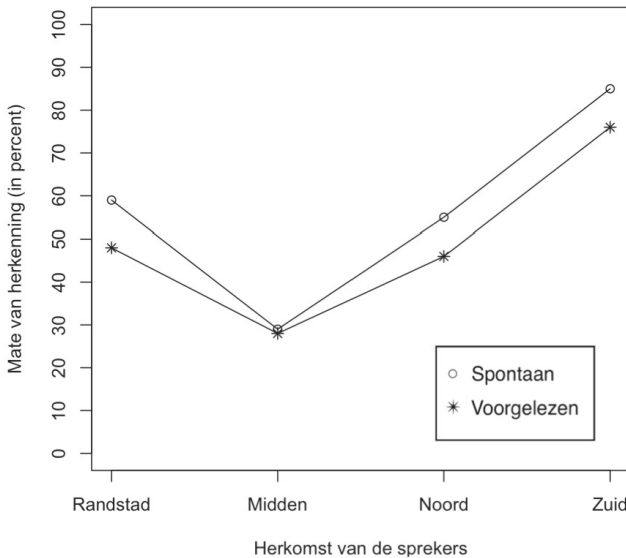
3 In dit geval is het model met het effect van type op spreker als random slope significant beter ($\chi^2 = 80,046$; $df = 16$, $p = 0,000$) dan een model zonder random slope (AIC = 9525 vs. 9599).

Tabel 4 Resultaten van de mixed model logistische regressie met type, regio van de sprekers en regio van de luisteraars als fixed factoren; sprekers en luisteraars als random factoren en het effect van type op sprekers als random slope. Gegeven zijn de coëfficiëntschatting (β), de standaardfout (S), de z-waarde en de p-waarde van de fixed factoren. Significante effecten ($p < 0,05$) zijn vet gedrukt.

	β	S	z	p
(Intercept)	0,391	0,380	1,031	0,302
Type_lezen	-0,469	0,265	-1,768	0,077
Sprekersregio_M	-1,361	0,531	-2,566	0,010
Sprekersregio_N	-0,243	0,531	-0,458	0,647
Sprekersregio_Z	1,637	0,535	3,059	0,002
Luisteraarsregio_M	-0,112	0,100	-1,111	0,266
Luisteraarsregio_N	0,054	0,107	0,502	0,616
Luisteraarsregio_Z	-0,028	0,096	-0,292	0,770
Sprekersregio_M * Type_lezen	0,435	0,370	1,175	0,240
Sprekersregio_N * Type_lezen	-0,056	0,374	-0,149	0,881
Sprekersregio_Z * Type_lezen	-0,073	0,380	-0,191	0,848

Het *intercept* in dit model representeert het type spontane spraak voor de sprekersregio Randstad en de luisteraarsregio Randstad. De regio Randstad is gekozen als referentiepunt omdat dit het kerngebied is voor de hedendaagse ontwikkelingen in de standaardtaal en de spraak uit die regio het meest standaardtaalig wordt gevonden in Nederland. Aangezien de norm grotendeels in de Randstad gesproken en bepaald wordt, beschouwen we ook de luisteraars uit die regio als referentiepunt. Bovendien zou een combinatie van verschillende spreker en luisteraarsregio's moeilijk te interpreteren zijn. Dat het intercept niet significant is ($z=1,031$; $p=0,302$), betekent dat de log odds ratio van Randstad voor spontane spraak niet verschilt van nul en de mate van herkenning rond 50% schommelt. Het model laat zien dat het type effect significantie nadert ($z=-0,459$; $p=0,077$). Er is een tendens tot hogere herkenning van de regionale herkomst van de spreker in spontaan gesproken dan in voorgelezen Standaardnederlands (57 vs. 49%). Als we de correcte classificatiescores van de individuele sprekers tussen lezen en spontaan spreken vergelijken (de waarden met grijze achtergrond in tabel 3), zien we echter dat dit patroon zeker niet voor alle sprekers aanwezig is (wat de random slope van type op spreker in het model verklaart). We komen daar in paragraaf 6 nog op terug. De sprekers uit de regio Midden worden ook significant minder goed herkend dan die uit de Randstad ($z=-2,566$; $p=0,010$). Sprekers uit de regio Midden worden het minst in de juiste regio geplaatst. Verder worden de sprekers uit de regio Zuid significant beter herkend dan die uit de Randstad ($z=3,059$; $p=0,002$). Er

is geen verschil in mate van herkenning van de regio tussen sprekers uit de regio's Noord en Randstad. De regionale stereotypenhypothese (5a) wordt bevestigd. Sprekers uit de twee perifere gebieden Zuid en Noord worden meer in de regio van herkomst geplaatst dan die uit Midden. Het effect is het sterkst voor Zuid.

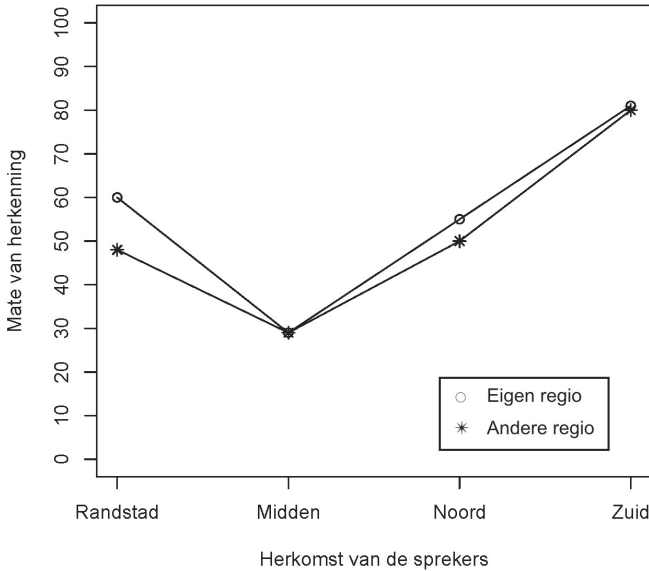
Figuur 2 Interactie tussen sprekersregio en type spraak voor de mate van herkenning van de regio van de spreker. Gegeven is de mate van correcte herkenning van de sprekers per regio (in percent) door alle luisteraars voor spontane (n=204) en voorgelezen (n=225) spraak.

Om hypothese 4a (de *vertrouwdheidshypothese*) te toetsen is de herkomst van de luisteraars gehercodeerd in een nieuwe binomiale factor, eigen luisteraarsregio, met twee niveaus: “eigen regio” als spreker en luisteraar uit dezelfde regio afkomstig zijn en “andere regio” als spreker en luisteraar uit verschillende regio's afkomstig zijn. Vervolgens is een mixed model logistische regressie uitgevoerd met de regio van de sprekers en eigen luisteraarsregio (en de interactie daartussen) als fixed factoren en sprekers en luisteraars als random factoren. De resultaten van de tweede logistische regressie worden gepresenteerd in tabel 5 en gevisualiseerd in figuur 3.

Tabel 5 Resultaten van de mixed model logistische regressie met sprekersregio en eigen luisteraarsregio als fixed factoren en sprekers en luisteraars als random factoren. Gegeven zijn de coëfficiëntschatting (β), de standaardfout (S), de z-waarde en de p-waarde van de fixed factoren. Significante effecten zijn vet gedrukt.

	β	S	z	p
(Intercept)	-0,109	0,403	-0,270	0,787
Eigen luisteraarsregio	0,620	0,103	6,021	0,000
Sprekersregio_M	-0,903	0,569	-1,587	0,112
Sprekersregio_N	-0,052	0,570	-0,091	0,928
Sprekersregio_Z	1,799	0,571	3,151	0,002
Sprekersregio_M * Eigen luisteraarsregio	-0,607	0,173	-3,505	0,000
Sprekersregio_N * Eigen luisteraarsregio	-0,410	0,186	-2,211	0,027
Sprekersregio_Z * Eigen luisteraarsregio	-0,558	0,185	-3,022	0,003

Het intercept in dit model representeert het herkennen van de sprekersregio Randstad. Dat het intercept niet significant is ($z=-0,270$; $p=0,787$), betekent dat de log odds ratio voor de sprekers van de Randstad geclassificeerd door de luisteraars uit andere regio's niet verschilt van nul, en dat de mate van herkenning rond de 50% schommelt. Het model laat een duidelijk effect van eigen regio zien ($z=6,021$; $p=0,000$). De positieve coëfficiëntschatting duidt aan dat er een hogere herkenning van de regionale herkomst van de spreker is als luisteraar en spreker uit dezelfde regio komen (gemiddeld 51% vs. 58%). In eerste instantie lijkt hypothese 4a bevestigd: de hoogopgeleide luisteraars zijn in staat om het accent uit hun eigen regio beter te herkennen dan luisteraars uit andere delen van Nederland. Maar de significante interacties tussen de respectieve sprekerregio's Midden, Noord en Zuid en eigen regio nopen ons ertoe dit beeld te nuanceren. Zoals ook blijkt uit figuur 3 is dit effect enkel aanwezig voor de Randstad. Het effect van sprekersregio Zuid ($z=3,151$; $p=0,002$) bevestigt nogmaals dat deze regio het best herkend wordt.

Figuur 3 Mate van herkenning van de regio van de spreker door luisteraars uit dezelfde regio en uit andere regio's.

5 Evaluatie van accenten

De bespreking van het evaluatieluik is als volgt opgebouwd. Eerst bekijken we de samenhang tussen de oordelen op de vier schalen *standaard*, *niet-regionaal*, *mooi* en *verzorgd*. Vervolgens analyseren en bespreken we de schalen afzonderlijk om te achterhalen wat de invloed is van de factoren sprekersregio, luisteraarsregio en spreekstijl. Daarbij zoeken we ook een antwoord met betrekking tot de volgende hypothesen die uitgewerkt zijn in paragraaf 2:

- (1) voorgelezen spraak wordt meer standaard, verzorgder en mooier gevonden dan spontane spraak (voorleesnormhypothese);
- (2) spraak uit de Randstad wordt meer standaard gevonden dan die uit andere regio's (Randstadshypothese);
- (3a) spontane spraak bevat meer regionale kenmerken dan voorgelezen spraak (spontane spraakhypothese);
- (4b) spraak uit de eigen regio wordt het mooist gevonden (vertrouwdheids-hypothese);
- (5b) spraak uit de regio's Noord en Zuid wordt minder standaard gevonden dan die uit Midden (regionale stereotypenhypothese);

- (6) voorkeur voor de eigen regio zal het eerst uitgedrukt worden bij de schaal mooi (regionale identiteitshypothese);
- (7) er zijn geen significante effecten van luisteraar (uniforme normhypothese).

De statistische betrouwbaarheid (Cronbachs α) van de vier schalen is voor beide typen spraak voldoende hoog (tussen 0,705 en 0,849), zie tabel 6. Daarin staan tevens de correlaties tussen de vier schalen voor spontaan en voorgelezen Standaardnederlands. Alle correlaties zijn significant, maar het valt meteen op dat de correlaties niet zeer sterk zijn. Vooral de correlaties tussen *standaard* en *mooi* zijn veel lager dan in het onderzoek van Smakman (2006:126): $r=0,46$ (spontane spraak) en $r=0,58$ (lezen) vs. $r=0,93$, maar de correlaties van Smakman zijn berekend op de gemiddelde scores per spreker gemiddeld over alle luisteraars ($n=30$), niet op de afzonderlijke ratings door de luisteraars (zie ook paragraaf 3.5 en 6). *Niet-regionaal* en *verzorgd* correleren het sterkst met *standaard*. De correlaties voor spontane en voorgelezen spraak zijn vergelijkbaar. Uit een z-toets blijkt dat enkel de correlatie tussen *standaard* en *mooi* significant hoger is voor voorgelezen ($r=0,58$) dan voor spontane spraak ($r=0,46$) ($z = -1,696$, $p=0,045$).

Tabel 6 Cronbachs alpha van de vier schalen voor spontaan ($n=204$) en voorgelezen ($n=225$) Standaardnederlands en Pearson correlaties tussen de schalen. Alle correlaties zijn significant ($p<0,001$). Sterke correlaties zijn vet gedrukt.

Spontaan				Voorgelezen			
standaard	mooi	niet-regionaal	verzorgd	standaard	mooi	niet-regionaal	verzorgd
$\alpha=0,795$	$\alpha=0,766$	$\alpha=0,759$	$\alpha=0,808$	$\alpha=0,849$	$\alpha=0,820$	$\alpha=0,705$	$\alpha=0,848$
standaard	0,46	0,64	0,48	standaard	0,58	0,60	0,47
	mooi	0,29	0,63		mooi	0,36	0,63
		niet-regionaal	0,32			niet-regionaal	0,30
			verzorgd				verzorgd

Kunnen deze vier schalen tot een kleiner aantal factoren herleid worden en hoe verhouden die factoren zich tot het onderzoek van Grondelaers et al. (2010)? De standaardtechniek daarvoor is factoranalyse (principal component analysis) (Child 2006). Als we voor het bepalen van het aantal componenten ons laten leiden door het criterium van de eigenwaarde groter dan 1, dan krijgen we een oplossing met één component en een verklaarde variantie van 61,4%. De schalen laden als volgt op deze component: standaard (0,846), mooi (0,800), verzorgd (0,773) en niet-regionaal (0,709). Als we het aantal factoren laten bepalen door de scree plot, dan krijgen we

een oplossing met twee factoren. De verklaarde variantie ligt met 82,1% aanzienlijk hoger dan die van de oplossing met één factor. Na varimax rotatie, waarbij de variantie maximaal gespreid wordt over de beide factoren, laden de schalen mooi (0,862) en verzorgd (0,879) zeer sterk op de eerste factor, die overeenstemt met de factor welluidendheid ('accent euphony') uit Grondelaers et al. (2010). De schalen standaard (0,774) en niet-regionaal (0,935) laden zeer sterk op de tweede factor die we als accentnorm kunnen duiden ('accent norm' in Grondelaers et al. 2010). Standaard laadt ook matig op de eerste factor (0,440). Omdat het aantal schalen beperkt is, de correlaties ertussen niet bijzonder sterk zijn en we op zoek zijn naar subtiele (regionale) verschillen, en onze hypothesen ook verschillen formuleren tussen de schalen, zullen we die afzonderlijk statistisch analyseren en bespreken en niet herleiden tot één of twee factoren.

In tabel 7 staan de resultaten van het evaluatie-experiment voor spontaan en voorgelezen Standaardnederlands. De gemiddelde scores voor de vier schalen zijn opgesplitst naar de regio van de luisteraars en de regio van de sprekers.

Statistische verschillen tussen deze evaluatiescores worden aan de hand van mixed model lineaire regressies getoetst⁴. Voor elke schaal wordt er een regressie uitgevoerd met telkens de regio van de spreker, de regio van de luisteraar en het type spraak als fixed factoren en zowel sprekers als luisteraars als random factoren. De resultaten voor elke schaal staan in tabel 8 en worden hieronder afzonderlijk besproken.

4 Er wordt in de wetenschappelijke literatuur al decennia lang gediscussieerd over de statistische analyse van Likert schalen (zie o.a. Carifo & Perla 2008). In de sociale psychologie en de sociolinguïstiek is het gebruikelijk om Likert schalen waarbij enkel de eindpunten benoemd zijn, te analyseren met parametrische toetsen. Die aanpak wordt ook ondersteund door Carifo & Perla (2008). Bij non-parametrische toetsen gaat een deel van de informatie verloren, waardoor dergelijke toetsen ook minder gevoelig zijn voor subtiele effecten.

Tabel 7 Gemiddelde scores voor de schalen standaard, niet-regionaal, mooi en verzorgd, opgesplitst naar regio voor zowel sprekers als luisteraars en voor spontaan (n=204) en voorgelezen (n=225) Standaardnederlands.

De schalen lopen van 1 (helemaal niet mee eens) tot 7 (helemaal mee eens).

Gem RS = Gemiddelde voor elke sprekersregio (gemiddeld over de vier luisteraars-groepen), Gem LS = Gemiddelde voor elke luisteraarsregio (gemiddeld over de vier sprekersgroepen).

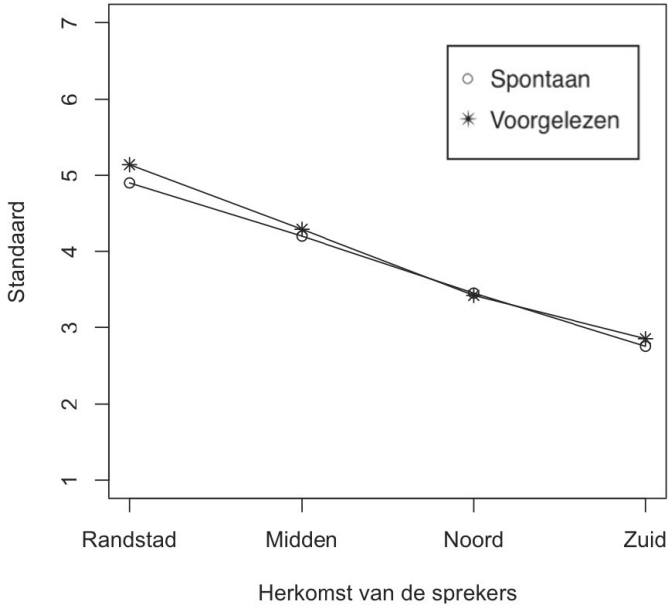
		Spontaan					Voorgelezen					Beide typen spraak										
		Luisteraars					Luisteraars					Luisteraars										
	Sprekers	R	M	N	Z	Gem RS	R	M	N	Z	Gem RS	R	M	N	Z	Gem RS	R	M	N	Z	Gem RS	
Standaard	R	5,05	4,91	5,04	4,60	4,90	5,30	5,10	5,16	4,99	5,14	5,18	5,01	5,10	4,80	5,02						
	M	4,18	4,31	4,21	4,08	4,20	4,42	4,22	4,29	4,24	4,29	4,30	4,27	4,25	4,16	4,24						
	N	3,55	3,52	3,38	3,35	3,45	3,42	3,33	3,39	3,54	3,42	3,49	3,43	3,39	3,45	3,44						
	Z	2,69	2,81	2,54	2,95	2,75	2,99	2,72	2,72	2,98	2,85	2,84	2,77	2,63	2,97	2,80						
	Gem LS	3,87	3,89	3,79	3,75	3,82	4,03	3,84	3,89	3,94	3,93	3,95	3,87	3,84	3,85	3,88						
Niet-regionaal	Sprekers	R	M	N	Z	Gem RS	R	M	N	Z	Gem RS	R	M	N	Z	Gem RS	R	M	N	Z	Gem RS	
	R	4,97	5,14	5,11	4,44	4,92	5,14	5,22	5,28	4,72	5,09	5,06	5,18	5,20	4,58	5,00						
	M	3,74	3,98	4,04	3,64	3,85	3,91	3,99	3,79	3,76	3,86	3,83	3,99	3,92	3,70	3,86						
	N	3,18	3,18	3,09	3,11	3,14	3,41	3,50	3,35	3,34	3,40	3,30	3,34	3,22	3,23	3,27						
	Z	2,28	2,42	2,39	2,37	2,37	2,67	2,59	2,27	2,58	2,53	2,48	2,51	2,33	2,48	2,45						
Mooi	Gem LS	3,54	3,68	3,66	3,39	3,57	3,78	3,83	3,67	3,60	3,72	3,67	3,76	3,67	3,50	3,65						
	Sprekers	R	M	N	Z	Gem RS	R	M	N	Z	Gem RS	R	M	N	Z	Gem RS	R	M	N	Z	Gem RS	
	R	4,50	4,65	4,60	4,10	4,46	4,77	4,68	4,64	4,60	4,67	4,64	4,67	4,62	4,35	4,57						
	M	4,16	4,11	4,09	4,09	4,11	4,07	4,14	4,08	4,21	4,13	4,12	4,13	4,09	4,15	4,12						
	N	3,66	3,44	3,60	3,63	3,58	3,52	3,25	3,07	3,55	3,35	3,59	3,35	3,34	3,59	3,47						
Verzorgd	Z	3,73	3,60	3,56	4,28	3,79	3,58	3,59	3,43	3,69	3,57	3,66	3,60	3,50	3,99	3,68						
	Gem LS	4,01	3,95	3,96	4,03	3,99	3,99	3,92	3,81	4,01	3,93	4,00	3,94	3,89	4,02	3,96						
	Sprekers	R	M	N	Z	Gem RS	R	M	N	Z	Gem RS	R	M	N	Z	Gem RS	R	M	N	Z	Gem RS	
	R	4,84	5,04	4,91	4,71	4,88	5,14	5,29	5,13	5,09	5,16	4,99	5,17	5,02	4,90	5,02						
	M	4,35	4,29	4,39	4,31	4,34	4,74	4,85	4,73	4,65	4,74	4,55	4,57	4,56	4,48	4,54						
Z	N	3,75	3,89	3,61	3,68	3,73	3,96	3,95	3,73	4,06	3,93	3,86	3,92	3,67	3,87	3,83						
	Z	4,00	3,93	3,90	4,22	4,01	4,64	4,72	4,34	4,40	4,53	4,32	4,33	4,12	4,31	4,27						
	Gem LS	4,24	4,29	4,20	4,23	4,24	4,62	4,70	4,48	4,55	4,59	4,43	4,50	4,34	4,39	4,42						

Tabel 8 Resultaten van de mixed model lineaire regressie met type, regio van de sprekers en regio van de luisteraars als fixed factoren en sprekers en luisteraars als random factoren uitgevoerd op de resultaten van de schalen standaard, niet-regionaal, mooi en verzorgd.

Effecten	Standaard				Niet-regionaal			
	df ₁	df ₂	F	p	df ₁	df ₂	F	p
luisteraarsregio	3	428,065	1,200	0,309	3	428,056	3,607	0,013
type	1	428,065	3,778	0,053	1	428,056	9,249	0,003
sprekersregio	3	44,403	67,294	0,000	3	41,829	72,746	0,000
luisteraarsregio * type	3	428,065	0,701	0,552	3	428,056	0,651	0,583
luisteraarsregio * sprekersregio	9	7772,897	5,296	0,000	9	7651,401	4,901	0,000
type * sprekersregio	3	588,086	13,678	0,000	3	418,895	9,693	0,000
luisteraarsregio * type * sprekersregio	9	8133,765	1,450	0,161	9	8133,128	0,880	0,542
	Mooi				Verzorgd			
	df ₁	df ₂	F	p	df ₁	df ₂	F	p
luisteraarsregio	3	428,264	0,732	0,534	3	428,221	1,460	0,225
type	1	428,264	0,561	0,454	1	428,221	34,526	0,000
sprekersregio	3	39,476	51,985	0,000	3	31,442	51,912	0,000
luisteraarsregio * type	3	428,264	0,221	0,882	3	428,221	0,206	0,892
luisteraarsregio * sprekersregio	9	7321,439	7,753	0,000	9	7105,764	1,835	0,057
type * sprekersregio	3	105,042	6,684	0,000	3	101,900	8,318	0,000
luisteraarsregio * type * sprekersregio	9	8135,229	3,542	0,000	9	8130,101	2,480	0,008

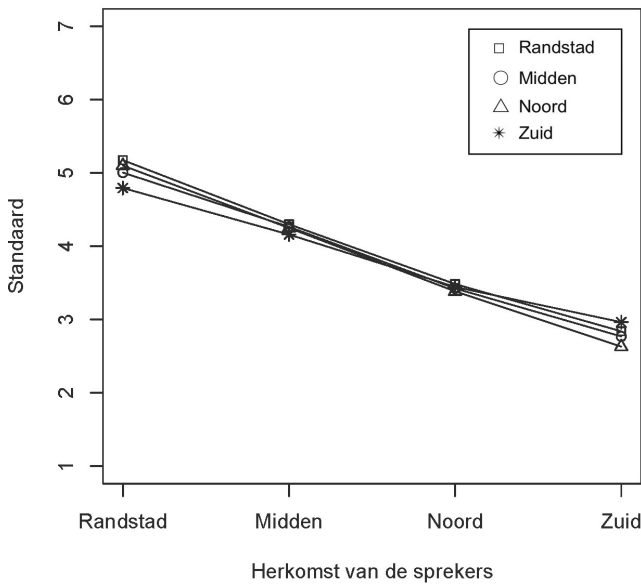
5.1 Standaard

Er is een significant effect van sprekersregio ($F=67,294$; $df_1=3$; $df_2=44,403$; $p=0,000$). Aan de hand van gepaarde t-testen (met Bonferroni-correctie, $\alpha=0,05$, $p<0,017$) zijn de verschillen tussen de afzonderlijke regio's getoetst. Die laten zien dat alle sprekersregio's significant van elkaar verschillen op de schaal *standaard*. Sprekers uit de Randstad worden het meest standaard (5,02) gevonden, gevolgd door de sprekers uit de regio Midden (4,24). Daarna komen de sprekers uit Noord (3,44). De sprekers uit Zuid worden duidelijk het minst standaardtalig gevonden (2,80). Dit is een bevestiging van hypothese 2 (spraak uit de Randstad wordt het meest standaardtalig gevonden) en hypothese 5b (spraak uit de perifere regio's Noord en Zuid wordt het minst standaardtalig gevonden). Er is geen hoofdeffect van type spraak, maar er is wel een significante interactie tussen sprekersregio en type spraak ($F=13,678$, $df_1=3$; $df_2=588,086$; $p=0,000$). Deze interactie wordt in figuur 4 geïllustreerd. Voor zowel spontane spraak (cirkel) als lezen (asterisk) worden de gemiddelden gepresenteerd, opgesplitst naar de vier sprekersregio's.

Figuur 4 Interactie tussen sprekersregio en type spraak voor de evaluatieschaal standaard. Gegeven zijn de evaluatiescores op de 7-puntschaal (1=helemaal niet mee eens en 7= helemaal mee eens) door alle luisteraars voor spontane (n=204) en voorgelezen (n=225) spraak.

In figuur 4 wijzen de dalende lijnen op het bovengenoemde effect van sprekersregio. Enkel voor de regio Randstad stellen we een type effect vast: voorgelezen spraak uit de Randstad wordt nog iets standaardtiger gevonden dan spontane spraak uit dezelfde regio (5,14 vs. 4,90). Voor de sprekers uit de andere regio's lopen de oordelen van de luisteraars voor beide spreekstijlen vrijwel gelijk. De voorleesnormhypothese wordt dus enkel bevestigd voor spraak uit de Randstad en ook daar is verschil tussen spontaan en voorgelezen Nederlands bijzonder klein op de schaal standaard.

Figuur 5 Interactie tussen sprekersregio en luisteraarsregio voor de evaluatieschaal standaard. Gegeven zijn de evaluatiescores op de 7-puntschaal (1=helemaal niet mee eens en 7= helemaal mee eens) door de vier luisteraarsgroepen (gemiddeld over type spraak).

Verder is er ook een interactie tussen luisteraarsregio en sprekersregio ($F=5,296$; $df_1=9$; $df_2=7772,897$; $p=0,000$) gepresenteerd in figuur 5. Daarbij is er een significant en sterk hoofdeffect van sprekersregio (zie boven), maar niet van luisteraarsregio. De oordelen van luisteraars uit de regio's Randstad, Noord en Midden lopen nagenoeg gelijk. Dit wijst erop dat men het heel erg eens is over de norm voor de standaardtaal, die duidelijk in de Randstad ligt. Enkel de luisteraars uit de regio Zuid wijken van dit patroon af. Enerzijds beoordelen zij de sprekers uit hun eigen regio minder negatief dan de luisteraars uit de andere delen van Nederland. Anderzijds vinden ze de sprekers uit Randstad minder standaard dan de andere luisteraars (hoewel ze de sprekers uit de Randstad nog steeds als de meest standaardtalige evalueren)⁵. Dit lijkt te duiden op een Limburgse/zuidelijke identiteit waar het taalnorbeseef enigszins anders is dan in de rest van Nederland, wat niet in lijn is met hypothese 7, de uniforme normhypothese, maar het ontbreken van een significant hoofdeffect voor luisteraarsregio en de homogeniteit

5 Deze interpretatie wordt bevestigd door het feit dat de interactie tussen luisteraarsregio en sprekersregio verdwijnt als we de data analyseren zonder de luisteraars uit de regio Zuid.

in de oordelen van luisteraars uit Randstad, Midden en Noord weerhouden ons ervan om van een echte weerlegging van de uniforme normhypothese te spreken. De bevindingen voor Zuid lijken tevens een bevestiging te zijn van hypothese 6, de regionale identiteitshypothese. We verwachten dat dit effect sterker zal zijn bij de schaal mooi.

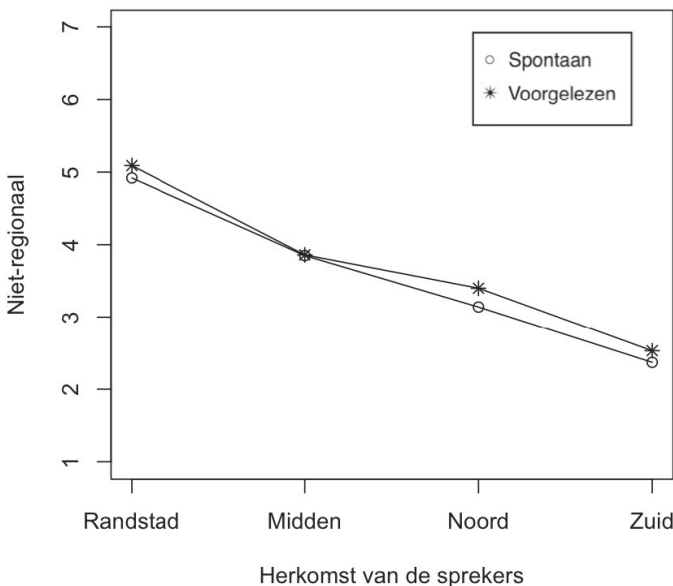
Tenslotte wijzen we nog op de relatief lage scores op de schaal standaard. Hoewel de exacte grens tussen standaard en niet-standaard niet te bepalen is aan de hand van een Likertschaal, kunnen we stellen dat sprekers met een score lager dan vier (het middelpunt van de schaal) volgens onze luisteraars geen “goede” standaarduitspraak hebben. De spraak van de leerkrachten Nederlands uit de regio's Noord en Zuid scoort gemiddeld lager dan vier, wat zou impliceren dat in deze regio's geen Standaardnederlands wordt gesproken. We komen hierop nog terug in paragraaf 6. Maar hoe zit het met de hoogst scorende sprekers op de schaal standaard? Zowel bij spontaan spreken als bij voorlezen scoren slechts drie van de twintig leerkrachten Nederlands hoger dan vijf op de schaal (1-7), zie voor de individuele scores tabel 9. Omdat er geen effect is van luisteraarsregio, kan het ontbreken van zeer hoge scores niet verklaard worden door regionale verschillen in de beoordeling (zie ook figuur 5). Dit zou er kunnen op wijzen dat onze spraakfragmenten volgens onze luisteraars geen echt Standaardnederlands bevatten. Maar een vergelijking met Smakman (2006:201) noopt ons dit beeld bij te stellen. Zijn drie hoogst scorende nieuwslezers – de standaardtaalsprekers bij uitstek – halen tussen 7,55 en 7,70 op een 10-puntschaal voor standaardtaligheid. Als we deze waarden omzetten naar een 7-puntschaal ($y=2x/3+1/3$), dan krijgen we scores tussen 5,37 en 5,47, wat zelfs iets lager is dan de topscores van onze leerkrachten bij het (vergelijkbare) lezen ($R_1=5,72$; $R_3=5,51$; $M_1=5,47$, zie tabel 9). Een deel van onze leerkrachten Nederlands spreekt dus volgens onze luisteraars Standaardnederlands.

5.2 Niet-regionaal

We vinden bij de schaal *niet-regionaal* hetzelfde effect van sprekersregio ($F=72,746$; $df_1=3$; $df_2=41,829$; $p=0,000$) als bij *standaard*. Uit de gepaarde t-testen (met Bonferroni-correctie, $p<0,017$) blijkt dat de vier regio's significant van elkaar verschillen. De verschillen zijn groot: de Randstad wordt het minst regionaal gevonden (5,00), gevolgd door Midden (3,86), dan Noord (3,27) en als meest regionaal gekleurde regio Zuid (2,45). Hypothese 2 wordt nogmaals bevestigd. De spraak uit de Randstad wordt het meest standaard en het minst regionaal gevonden. Verder vinden we ook voor deze schaal interacties van sprekersregio met type spraak ($F=9,693$; $df_1=3$; $df_2=418,895$; $p=0,000$) en met luisteraarsregio ($F=4,901$; $df_1=9$; $df_2=7651,401$; $p=0,000$).

Daarbij duiken ook hoofdeffecten op van type ($F=9,249$; $df_1=1$; $df_2=428,056$; $p=0,003$) en luisteraars ($F=3,607$; $df_1=3$; $df_2=428,056$; $p=0,013$).

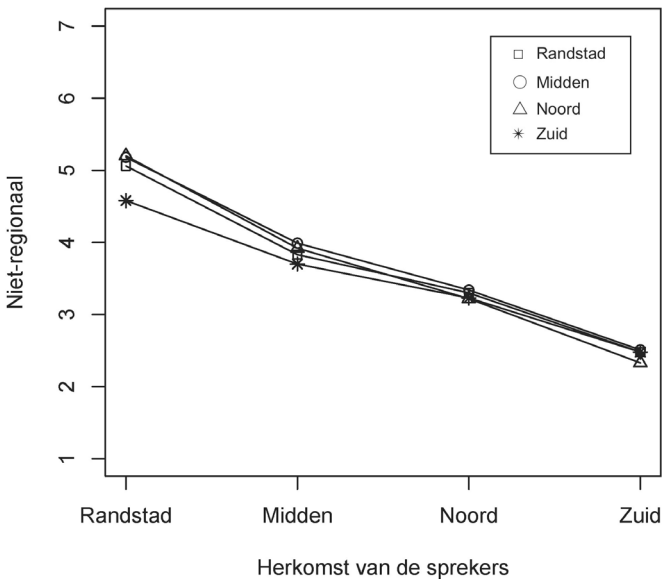
De interactie tussen sprekersregio en type spraak is gevisualiseerd in figuur 6, waar de evaluatiescores opgesplitst naar de vier sprekersregio's gepresenteerd worden voor zowel spontaan spreken (cirkel) als lezen (asterisk). Voorgelezen spraak (3,72) wordt minder regionaal gevonden dan spontane spraak (3,57), maar het type effect is in slechts drie van de vier regio's aanwezig: in Midden is er geen verschil op de schaal niet-regionaal tussen spontaan spreken en lezen. Bij de bespreking van de resultaten van de classificatietoets hebben we er al op gewezen dat sprekers uit de regio Midden veel variatie vertoonden en sommigen zelfs consistent geïdentificeerd werden op basis van voorgelezen dan van spontane spraak. Hypothese 3a wordt grotendeels bevestigd, maar niet voor sprekers uit de regio Midden.

Figuur 6 Interactie tussen sprekersregio en type spraak voor de evaluatieschaal niet-regionaal. Gegeven zijn de evaluatiescores op de 7-puntschaal (1=helemaal niet mee eens en 7= helemaal mee eens) door alle luisteraars voor spontane ($n=204$) en voorgelezen ($n=225$) spraak.

De interactie tussen sprekersregio en luisteraarsregio ($F=4,901$; $df_1=9$; $df_2=7651,401$; $p=0,000$) is gepresenteerd in figuur 7. Over het algemeen lopen de evaluatiescores van de luisteraars vrijwel gelijk. Dit betekent dat

de Nederlanders het zeer met elkaar mee eens zijn over wie nu regionaal klinkt en wie niet. De luisteraars uit de regio Zuid wijken echter – net als bij de schaal standaard – af van de luisteraars uit de andere regio's: ze evalueren de sprekers uit de Randstad significant regionaler (4,58) dan de andere luisteraars (tussen 5,06 en 5,20)⁶. Deze interactie verklaart ook grotendeels het hoofdeffect voor luisteraarsregio. Uit de gepaarde t-testen (met Bonferroni-correctie, $p < 0.017$) blijkt dat de luisteraars uit Zuid over het algemeen spraak regionaler (3,50) beoordelen dan de luisteraars uit de rest van Nederland (tussen 3,66 en 3,75). De uniforme normhypothese (7) wordt hierdoor verworpen: de luisteraars uit Zuid wijken in hun oordeel af van die uit de andere regio's, die wel een uniforme norm delen voor deze schaal.

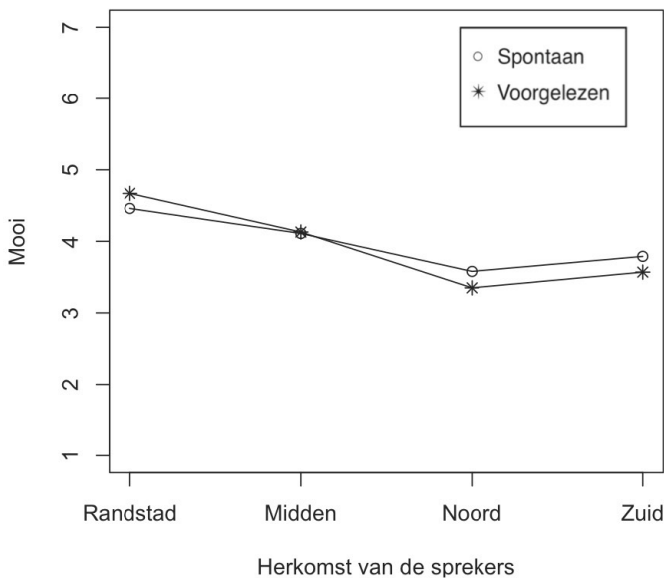

Figuur 7 Interactie tussen sprekersregio en luisteraarsregio voor de evaluatieschaal niet-regionaal. Gegeven zijn de evaluatiescores op de 7-puntschaal (1=helemaal niet mee eens en 7= helemaal mee eens) door de vier luisteraarsgroepen (gemiddeld over type spraak).

6 Deze interpretatie wordt bevestigd door het feit dat de interactie tussen luisteraarsregio en sprekersregio verdwijnt als we de data analyseren zonder de luisteraars uit de regio Zuid.

5.3 Mooi

Bij de schaal *mooi* is er een significant hoofdeffect van sprekersregio ($F=51,985$; $df_1=3$; $df_2=39,476$; $p=0,000$). Uit de t-testen met Bonferroni-correctie ($p<0,017$) blijkt dat de spraak uit Randstad het mooist gevonden wordt (4,57), gevolgd door Midden (4,12). De spraak uit de regio's Noord (3,47) en Zuid (3,68) verschilt onderling niet significant en wordt duidelijk minder mooi gevonden dan die in de andere twee regio's. Verder zijn er nog enkele significante interacties (zie tabel 8). We bespreken eerst de tweewegsinteractie tussen sprekersregio en type spraak ($F=6,684$; $df_1=3$; $df_2=105,042$; $p=0,000$), gevisualiseerd in figuur 8.

Figuur 8 Interactie tussen sprekersregio en type spraak voor de evaluatieschaal mooi. Gegeven zijn de evaluatiescores op de 7-puntschaal (1=helemaal niet mee eens en 7= helemaal mee eens) door alle luisteraars voor spontane (n=204) en voorgelezen (n=225) spraak.

Uit figuur 8 blijkt dat voorgelezen Standaardnederlands van sprekers uit de Randstad mooier wordt geëvalueerd (4,67) dan spontaan gesproken Standaardnederlands (4,46). Voor de sprekers uit de perifere gebieden Noord en Zuid vinden we echter een omgekeerd patroon: spontane spraak wordt mooier gevonden dan voorgelezen spraak (3,58 vs. 3,33 en 3,79 vs. 3,57). Bij sprekers uit Midden vinden we geen verschil tussen voorlezen en spontaan spreken (4,11 vs. 4,13). De voorleesnormhypothese wordt enkel

voor spraak uit de Randstad bevestigd. Verder is er een driewegsinteractie tussen luisteraarsregio, sprekersregio en type ($F=3,542$; $df_1=9$; $df_2=8135,229$; $p=0,000$) en een tweewegsinteractie tussen luisteraarsregio en sprekersregio ($F=7,753$; $df_1=9$; $df_2=7321,439$; $p=0,000$), die dus een ander patroon vertoont in spontane dan in voorgelezen spraak. Deze interacties worden in figuur 9 gevisualiseerd.

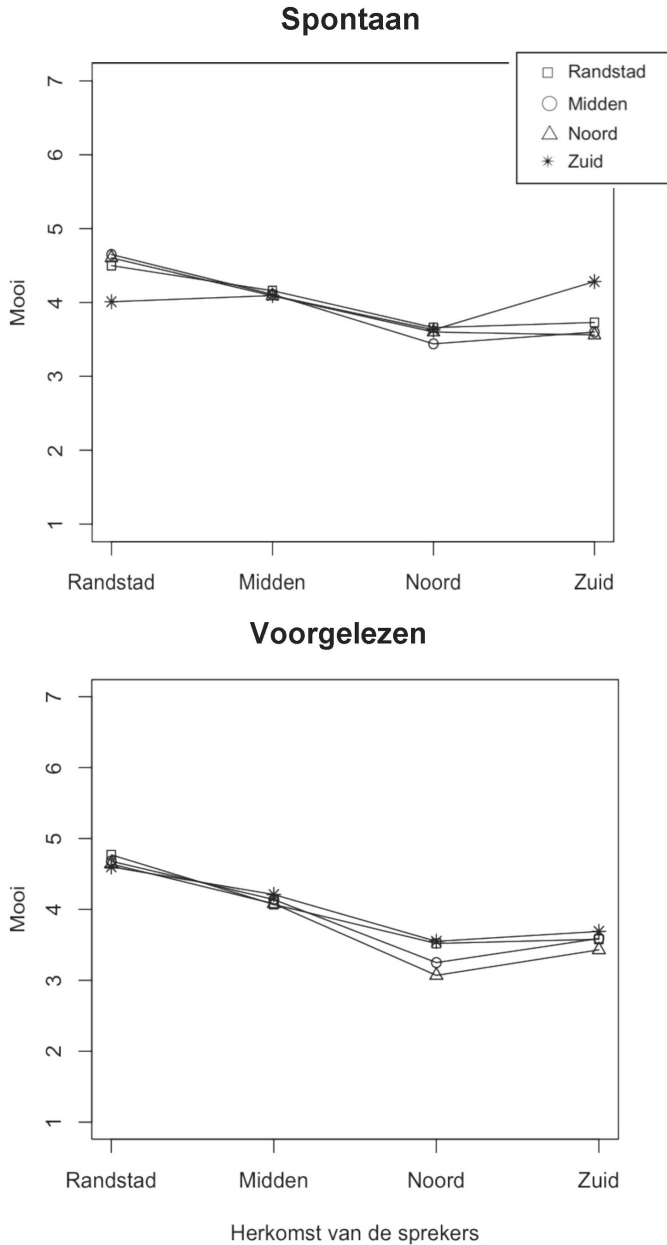
Voor voorgelezen spraak (onder in figuur 9) zien we dat de oordelen nagenoeg gelijk lopen. Enkel de luisteraars uit Noord hebben de tendens om spraak uit de andere regio's (Randstad, Midden en Zuid) minder mooi te evalueren dan de andere luisteraars. De grafiek voor spontane spraak (boven in figuur 9) vertoont een heel ander patroon. Het blijkt dat de luisteraars uit Zuid hun eigen spraak aanzienlijk mooier (4,28) ervaren dan de luisteraars uit de andere regio's (tussen 3,56 en 3,73). Bovendien vinden ze hun eigen spraak mooier (4,28) dan die uit de andere regio's (tussen 3,63 en 4,10), waardoor de resultaten voor regio Zuid in lijn zijn met hypothesen 6 (regionale identiteitshypothese) en 4b (vertrouwdheidshypothese). Verder evalueren de luisteraars uit Zuid de sprekers uit Randstad minder mooi (4,10) dan de andere luisteraars (tussen 4,50 en 4,65). Kortom, het blijkt dat voor gesproken spraak de luisteraars uit de regio Zuid de evaluatiescores voor sprekers uit de Randstad naar beneden halen en de eigen spraak als de mooiste promoten⁷, wat in tegenspraak is met de uniforme normhypothese.

5.4 Verzorgd

Er is een hoofdeffect van type spraak voor de schaal *verzorgd* ($F=34,526$; $df_1=1$; $df_2=428,221$; $p=0,000$). Het blijkt dat voorgelezen spraak (4,59) verzorgder gevonden wordt dan spontane spraak (4,24). Dit is een bevestiging van hypothese 1. Verder vinden we bij de schaal *verzorgd* hetzelfde effect van sprekersregio ($F=51,912$; $df_1=3$; $df_2=31,442$; $p=0,000$) als bij de drie andere schalen. Uit de gepaarde t-testen (met Bonferroni-correctie, $p<0,017$) blijkt dat de vier regio's significant van elkaar verschillen. De spraak uit de Randstad wordt het meest verzorgd gevonden (4,88), gevolgd door Midden (4,34). Daarna komen de sprekers uit Zuid (4,01). De sprekers uit Noord worden het minst verzorgd gevonden (3,73).

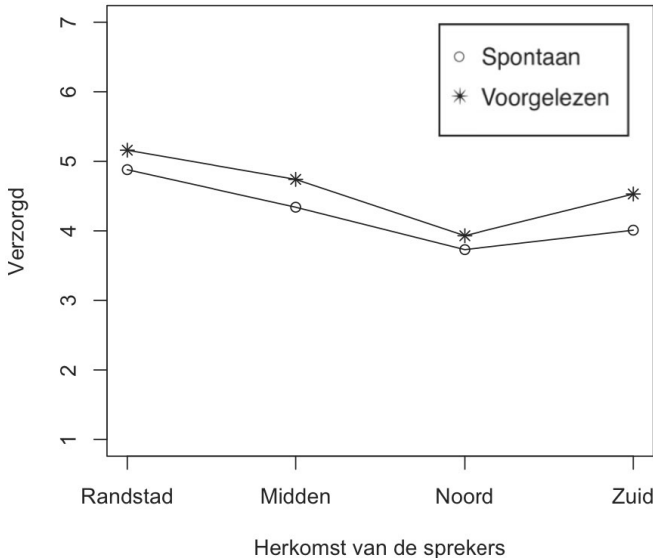
Ook voor *verzorgd* is er een interactie tussen sprekersregio en type spraak ($F=8,318$; $df_1=3$; $df_2=101,9$; $p=0,000$). Deze interactie is gevisualiseerd in figuur 10, waar de gemiddelde scores voor lezen (asterisk) en spontaan spreken (cirkel) opgesplitst zijn naar de vier sprekersregio's. Figuur 10 bevestigt de

7 De driewegsinteractie tussen luisteraarsregio, sprekersregio en type verdwijnt als we de data van de luisteraars uit de regio Zuid uit de analyse weglaten, wat deze interpretatie bevestigt.

Figuur 9 Interactie tussen sprekersregio en luisteraarsregio voor de evaluatieschaal mooi voor spontane (n=204) (boven) en voorgelezen (n=225) (onder) spraak. Gegeven zijn de evaluatiescores op de 7-puntschaal (1=helemaal niet mee eens en 7= helemaal mee eens) door de vier sprekersgroepen op de vier luisteraarsgroepen.

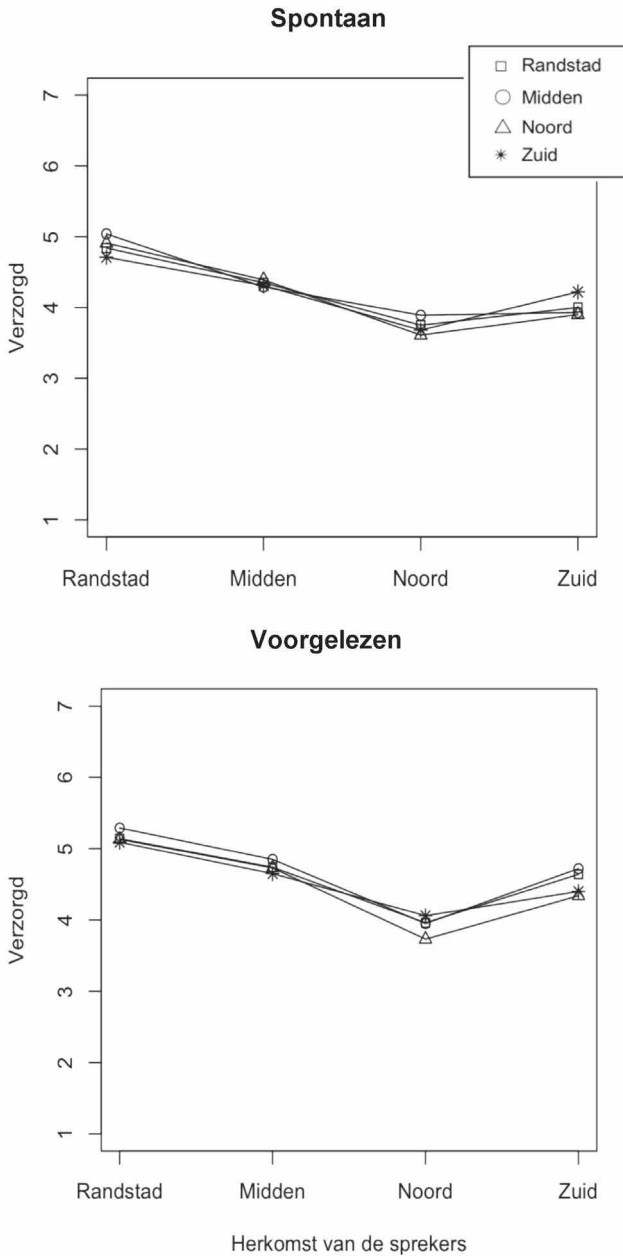
hoofdeffecten, maar het type effect (voorgelezen spraak wordt verzorgder gevonden dan spontane spraak) is groter bij de sprekers uit de regio's Midden en Zuid dan uit de regio's Randstad en Noord.

Figuur 10 Interactie tussen sprekersregio en type spraak voor de evaluatieschaal verzorgd. Gegeven zijn de evaluatiescores op de 7-puntschaal (1=helemaal niet mee eens en 7= helemaal mee eens) door alle luisteraars voor spontane ($n=204$) en voorgelezen spraak ($n=225$).

Verder is er een driewegsinteractie tussen luisteraarsregio, sprekersregio en type ($F=2,480$; $df_1=9$; $df_2=8130,101$; $p=0,008$). Deze interactie wordt in figuur 11 gepresenteerd.

Ook voor de schaal *verzorgd* lopen de oordelen van de luisteraars uit de verschillende regio's vrijwel parallel voor spontaan spreken en lezen. Voor spontane spraak (boven in figuur 11) zien we echter dat de oordelen van luisteraars uit Zuid enigszins afwijken van de oordelen van de andere luisteraars. Ze vinden hun eigen spraak verzorgder (4,22) dan de andere luisteraars (tussen 3,90 en 4,00). Bovendien vinden ze de spraak uit Randstad minder verzorgd (4,71) dan de luisteraars uit de andere regio's (tussen 4,84 en 5,04). Het blijkt dus hier ook dat – voor spontane spraak – de luisteraars uit de regio Zuid de evaluatiescores over Randstad naar beneden halen en de

Figuur 11 Interactie tussen sprekersregio en luisteraarsregio voor de schaal verzorgd voor spontane (n=204) (boven) en voorgelezen (n=225) (onder) spraak. Gegeven zijn de evaluatiescores op de 7-puntschaal (1=helemaal niet mee eens en 7= helemaal mee eens) door de vier sprekersgroepen op de vier luisteraarsgroepen.

eigen spraak als de meest verzorgde promoten⁸. Ook voor de schaal *verzorgd* wordt in Zuid de regionale identiteitshypothese bevestigd en de uniforme normhypothese ontkracht. Met betrekking tot voorgelezen spraak (onder in figuur 11) evalueren de luisteraars uit Noord de sprekers uit de eigen regio als minder verzorgd (3,73) dan de andere luisteraars (tussen 3,95 en 4,06).

6 Koppeling classificatie-evaluatie

In deze paragraaf wordt de samenhang geanalyseerd tussen de scores op de vier beoordelingsschalen en de vermeende regionale herkomst van de sprekers. Preston (1988:3-4) wijst erop dat het in dit soort attitudeonderzoek van belang is om niet alleen de feitelijke herkomst van de spreker te weten, maar ook de door de beoordelaars vermeende herkomst.

Aan de hand van tabel 9 wordt inzicht gekregen in de samenhang tussen evaluatie en classificatie voor elke spreker. De tabel presenteert, opgesplitst voor spontane en voorgelezen spraak, de gemiddelde evaluatiescore per spreker voor de vier schalen met de bijhorende rangorde (van 1 tot 20). De hoogste sprekerscore staat telkens vet gedrukt. In de kolom 'meest gekozen classificatie' staat de regio waarin de spreker het meest geclassificeerd wordt en het daaraan gekoppelde percentage. Sprekers die het vaakst in een andere regio dan de regio van herkomst geclassificeerd worden, zijn met een donkergrijze achtergrond aangeduid bij de classificatie. De sprekercodes zijn dezelfde als in tabel 3. De sprekers staan geordend op het gemiddelde van de acht rankings. Die gemiddelde ranking staat in de uiterst linkse kolom. Het valt op dat de sprekerscores voor standaard (1,93) en niet-regionaal (1,68) zwaardere uitschieters naar beneden vertonen dan die voor mooi (2,75) en verzorgd (2,94).

Er is een matige tot zeer sterke correlatie tussen de rankings op de verschillende schalen en spreekstijlen. Spearman's rho waarden ($p < 0,001$) liggen tussen 0,655 en 0,983. De correlaties zijn het laagst met de schaal *verzorgd*, met uitzondering van die tussen mooi en *verzorgd* spontaan spreken ($r = 0,968$) en mooi en *verzorgd* voorlezen ($r = 0,883$). De hoogste rankingcorrelaties zijn gevonden tussen standaard en niet-regionaal bij spontane spraak ($r = 0,983$) en voorlezen ($r = 0,976$). De volgorde van de sprekers op de schaal standaard wijkt bij voorlezen nauwelijks af van die bij spontane spraak ($r = 0,922$), maar de schaal standaard toont een iets

8 Deze interpretatie wordt bevestigd door het feit dat de driewegsinteractie verdwijnt als we de data analyseren zonder de luisteraars uit de regio Zuid.

Tabel 9 Gemiddelde score en rangorde per schaal, stijl (spontaan en voorgelezen) en per spreker, gevolgd door de door de luisteraars meest gekozen regio en het bijhorende percentage bij spontane en voorgelezen spraak.

rang	spreker	standaard		niet-regionaal		mooi		verzorgd		meest gekozen regio									
		spontaan	voorgelezen	spontaan	voorgelezen	spontaan	voorgelezen	spontaan	voorgelezen	spontaan	voorgelezen								
1	R1	2	5,09	1	5,14	1	5,37	2	4,59	2	5,34	4	4,87	3	5,39	R	62,0	R	64,4
2	R3	4	4,95	2	5,00	2	5,36	4	4,50	1	5,35	2	4,93	1	5,70	R	60,5	R	61,3
3	R4	1	5,28	4	4,94	1	5,14	4	4,83	5	4,38	1	5,46	4	5,36	R	56,1	R	38,7
4	M1	3	5,08	3	5,47	5	4,76	3	4,57	3	5,01	5	4,75	2	5,65	R	47,3	R	45,3
5	R5	5	4,85	4	4,94	4	4,81	5	4,47	9	4,10	3	4,88	9	4,74	R	61,0	R	36,0
6	M2	6	4,55	6	4,86	8	4,41	9	4,40	7	4,23	4	4,65	10	5,14	M	35,6	M	36,4
7	N3	7	4,50	9	4,43	6	4,50	8	4,44	10	4,12	8	4,20	12	4,97	M	41,0	M	34,7
8	R2	8	4,49	7	4,71	6	4,50	7	4,52	12	3,85	6	4,32	11	4,62	R	51,7	R	38,2
9	Z3	12	3,63	10	4,16	13	3,03	10	3,56	6	4,30	7	4,30	6	4,81	Z	66,8	Z	47,6
10	N1	10	3,84	8	4,53	10	3,45	6	4,67	13	3,78	11	3,92	13	3,92	N	59,5	R	35,6
11	M5	9	4,19	14	3,58	9	3,72	15	2,94	9	4,20	12	3,75	8	4,46	M	41,0	N	54,2
12	Z1	15	3,05	13	3,64	15	2,60	14	3,23	11	4,01	10	3,94	9	5,00	Z	83,4	Z	64,9
13	M4	14	3,40	12	3,68	14	2,84	13	3,27	8	4,21	14	3,54	7	4,25	Z	68,3	Z	42,7
14	M3	11	3,65	11	3,98	12	3,35	11	3,54	18	3,38	13	3,64	17	4,20	N	50,7	N	39,6
15	N2	16	2,77	15	3,19	17	2,30	12	3,40	20	3,19	17	3,11	19	4,48	N	74,6	N	62,2
16	Z2	17	2,75	19	2,13	16	2,35	19	2,05	15	3,67	15	3,41	14	4,50	Z	89,8	Z	92,4
17	N5	13	3,50	18	2,48	11	3,36	16	2,36	16	3,57	20	2,75	16	2,94	N	58,0	N	68,9
18	Z5	19	2,38	16	2,57	18	2,08	17	2,23	17	3,40	16	3,31	18	4,47	Z	84,4	Z	83,6
19	N4	18	2,57	17	2,49	19	1,98	18	2,16	19	3,33	18	3,03	20	3,42	N	74,1	N	77,3
20	Z4	20	1,96	20	1,93	20	1,68	20	1,80	14	3,70	19	2,97	15	4,03	Z	96,1	Z	91,1

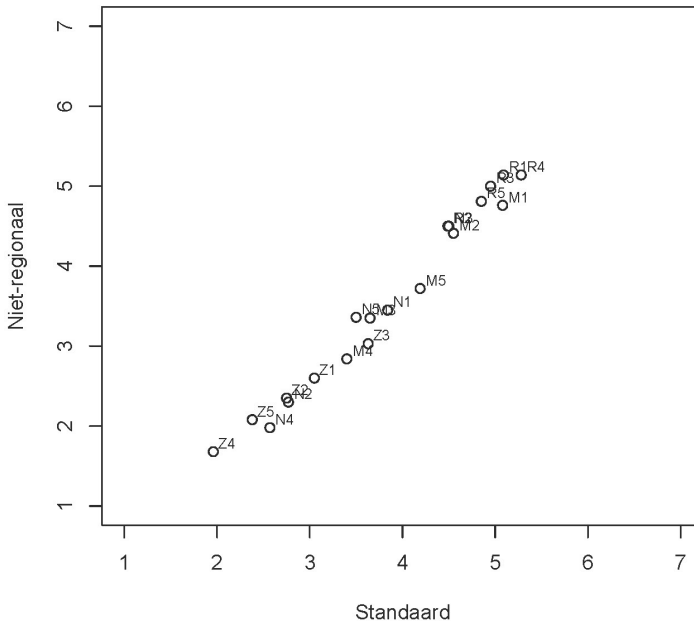
grotere spreiding voor voorlezen (1,93-5,72) dan voor spontane spraak (1,96-5,28). De drie hoogste scores op de schaal standaard (R₁, R₃, M₁) zijn te vinden bij voorlezen (5,47 en hoger), bij spontane spraak is de hoogste score 5,28 (R₄). Daarnaast krijgen vier sprekers bij het voorlezen een score lager dan 2,50, bij spontane spraak zijn dat er slechts twee. Merk op dat de lezers die het best scoren op standaard volgens de luisteraars ook de minste regionale kleuring hebben en zij die het laagst scoren op standaard een sterke regionale kleuring hebben. Dit wijst erop dat bij voorlezen een regionaal accent minder getolereerd wordt dan bij spontaan spreken, wat nogmaals de voorleesnormhypothese bevestigt. Tevens dient opgemerkt te worden dat de toppositie op de schaal *standaard* in spontane spraak (R₄) en voorgelezen spraak (R₁) door verschillende leerkrachten Nederlands bekleed wordt. Ook zijn er twee sprekers (N₅ en M₅) die veel lager scoren bij voorlezen dan bij spontane spraak, en op die manier sterk afwijken van de andere proefpersonen, die doorgaans hoger scoren bij voorlezen of weinig of geen verschil vertonen tussen de spreekstijlen.

De gegevens in tabel 9 zijn nogmaals een bevestiging van de Randstadshypothese. Slechts een spreker van buiten de Randstad (M₁) weet zich in de algemene top vijf te nestelen. Hij wordt trouwens het meest in de Randstad geplaatst door de luisteraars. Deze vijf sprekers scoren ook het hoogst op de schaal *niet-regionaal*. Dit wijst erop dat de luisteraars de lichte Randstedelijke kleuring herkennen, maar die niet als regionaal beschouwen. Ook de regionale stereotypenhypothese wordt hier bevestigd: de onderste helft van de tabel wordt vooral bevolkt door sprekers uit Noord en Zuid, sprekers uit Midden zijn gespreid over posities 4 tot 13. Bij de ranking voor de schaal *niet-regionaal* zien we ook dat er vrij veel overlap is tussen de sprekers uit de regio's Midden, Noord en Zuid. Bovendien zijn er in die regio's veel grotere verschillen tussen de hoogst en laagst sprekerscores dan in de Randstad (4,50-5,14 en 4,52-5,37): Midden (2,84-4,76 en 3,27-5,24), Noord (1,98-4,50 en 2,16-4,44) en Zuid (1,68-3,03 en 1,80-3,56). Dit laat zien dat bij een dergelijk evaluatieonderzoek het zeer gevaarlijk is om slechts een of twee sprekers te selecteren per regio⁹. Hier ligt een mogelijke verklaring voor de opvallende verschillen met het onderzoek van Grondelaers et al. (2010).

In paragraaf 5.1 hebben we er al op gewezen dat de spraak uit de regio's Noord en Zuid relatief laag scoort op de schaal standaard. Bij spontaan spreken scoren negen sprekers hoger dan 4 (het midden van de schaal),

9 Van de Velde & Pinget (2013) laten op basis van de gegevens uit dit onderzoek zien dat de voor de evaluatieschalen gevonden effecten stabiel zijn vanaf drie sprekers voor sprekersregio en vanaf vier sprekers voor luisteraarsregio.

die allemaal uit de Randstad (5) of Midden (5) komen. Bij voorlezen scoren tien sprekers hoger dan 4, ook hier weer de vijf sprekers uit de Randstad, vier uit midden en op de tiende plaats pas een spreker uit Zuid. Merk op dat de zuidelijke herkomst van Z₃ bij voorlezen slechts in 47,6% correct herkend wordt, wat veel lager is dan de andere sprekers (zie tabel 9). We hebben hierboven al gewezen op zeer hoge rankingcorrelaties tussen de schalen standaard en niet-regionaal, en ook de Pearson correlatie tussen de gemiddelde scores per spreker tussen die twee schalen is nagenoeg perfect (voor spontaan spreken $r=0,99$, $p<0,001$ en voor lezen $r=0,98$, $p<0,001$), zoals te zien is in figuur 12. Merk op dat de correlatie tussen dezelfde schalen op sprekersniveau veel lager is (voor spontaan spreken $r=0,64$ en voor lezen $r=0,60$, zie tabel 6). Hoe minder regionaal een spreker klinkt, hoe meer standaard die gevonden wordt.

Figuur 12 Scatterplot tussen gemiddelde scores per spreker op de schalen standaard (horizontale as) en niet-regionaal (verticale as) bij spontane spraak.

7 Conclusie

Ons evaluatie- en classificatieonderzoek op basis van spontane en voorgelezen spraak van twintig standaardtaalsprekers (leerkrachten Nederlands) uit

vier regio's heeft meer inzicht gegeven in de manier waarop hoog opgeleide Nederlanders accenten herkennen en evalueren.

We vatten eerst samen of de zeven hypothesen bevestigd dan wel ontkracht zijn door ons onderzoek.

- (1) De voorleesnormhypothese is bevestigd voor de schaal verzorgd: sprekers uit alle regio's klinken verzorgder als ze voorlezen dan als ze spontaan spreken. Dat is niet zo verwonderlijk daar bij het voorlezen monitoring (aandacht voor taalgebruik) hoger is, wat leidt tot meer controle op de articulatie en minder verbonden spraak verschijnselen, die doorgaans als minder verzorgd gezien worden. Voor de schalen standaard en mooi wordt hypothese 1 enkel bevestigd voor sprekers uit de Randstad. Tevens dient opgemerkt te worden dat de verschillen klein zijn.
- (2) De Randstadshypothese is bevestigd. De norm ligt voor luisteraars uit alle regio's duidelijk in de Randstad.
- (3a) Het eerste deel van de spontane spraakhypothese is bevestigd. Spontane spraak klinkt volgens de luisteraars regionaler dan voorgelezen spraak.
- (3b) Het tweede deel van de spontane spraakhypothese, een betere regionale classificatie op basis van spontane dan voorgelezen spraak, is niet bevestigd. Er zijn grote verschillen tussen sprekers, maar er is wel een tendens in die richting.
- (4a) Het eerste deel van de vertrouwdheidshypothese, spraak uit de eigen regio wordt het best herkend, is enkel bevestigd voor de Randstad.
- (4b) Het tweede deel van de vertrouwdheidshypothese, spraak uit de eigen regio wordt het mooist gevonden, is enkel bevestigd voor sprekers en luisteraars uit Zuid.
- (5a) Het eerste deel van de regionale stereotypenhypothese, sprekers uit de regionaal perifere gebieden Noord en Zuid worden beter herkend, is bevestigd. Vooral sprekers uit Zuid worden overal zeer goed herkend.
- (5b) Het tweede deel van de regionale stereotypenhypothese, spraak uit de perifere gebieden wordt minder standaard gevonden, is bevestigd.
- (6) De regionale identiteitshypothese is bevestigd voor Zuid. Luisteraars uit Zuid vinden spraak uit de eigen regio verhoudingsgewijs niet alleen mooier, maar ook verzorgder en meer standaard dan luisteraars uit andere regio's. Zij beschouwen spraak uit de Randstad ook regionaler dan de luisteraars uit de andere regio's.
- (7) De uniforme normhypothese wordt door ons onderzoek niet bevestigd. Voor alle schalen zijn significante effecten gevonden van luisteraars-

regio (hoofdeffect voor *niet-regionaal*, interacties met sprekerregio voor andere schalen). Het zijn vooral de luisteraars uit de regio Zuid die systematisch licht andere oordelen geven dan de luisteraars uit de andere regio's: ze staan positiever tegenover spraak uit hun eigen regio en zijn minder positief over spraak uit de Randstad.

Aan de hand van fonetische analyses is eerder al aangetoond dat de uitspraak van Nederlandse leerkrachten Nederlands regionaal gekleurd is (zie paragraaf 2). In deze bijdrage is duidelijk geworden dat hoog opgeleide, niet fonetisch getrainde Nederlanders redelijk in staat zijn om de regionale herkomst van die sprekers te herkennen. Die herkenning was het meest succesvol bij sprekers uit Zuid (Limburg) en Noord (Groningen, Noord-Drenthe) en het minst bij sprekers uit het middengebied. De luisteraars brengen ook een hiërarchie aan in de regio's. De norm ligt duidelijk in de Randstad. En hoewel de luisteraars die spraak in de meerderheid van de gevallen als Randstedelijk herkennen, vinden ze die veruit het minst regionaal gekleurd. We dienen hier wel op te merken dat ons onderzoek niet kan aantonen of de sprekers in de Randstad geplaagd worden omdat ze vinden dat ze het meest standaardtalig spreken of dat het een daarvan onafhankelijk proces is, dat al dan niet (gedeeltelijk) via eliminatie van de andere, duidelijk herkenbaardere regio's gaat.

De normen over wat standaard, verzorgd, regionaal en mooi Nederlands is, worden grotendeels gedeeld door Nederlanders uit verschillende regio's, maar toch is die beoordeling niet zo uniform als in ander onderzoek (Van Bezooijen & Van den Berg 2001, Smakman 2006, Grondelaers et al. 2010) geclaimd wordt. De Limburgse (hoog opgeleide) luisteraars zetten zich duidelijk af tegen de Randstad en hebben meer waardering voor spraak uit de eigen regio in vergelijking met luisteraars uit de andere regio's. Een algemeen erkende Limburgse standaarduitspraak, die als dusdanig gewaardeerd wordt, is echter nog niet voor morgen.

Waarom worden in de andere – nochtans recente – net genoemde studies geen regionale verschillen in de luisteraaroordelen gevonden? Vermoedelijk heeft het te maken met verschillen in onderzoeksmethode. Wij hebben afzonderlijke schalen geanalyseerd, geen factorscores of gemiddelden die gebaseerd zijn op een reeks relatief samenhangende schalen, maar waarbij een deel van de variantie weggepoetst wordt. We werken ook met meer sprekers per regio dan Grondelaers et al. (2010). Op basis van vijf sprekers slaagt men er beter in om regionale variatie te modelleren dan op basis van twee (Van de Velde & Pinget 2013). Verder bieden de door ons gebruikte statistische technieken een betere modellering van de individuele variantie.

Hierbij dient opgemerkt te worden dat spreker meer variantie verklaart dan luisteraar als random factor in de statistische modellen.

Spraak die Nederlanders regionaal vinden, vinden ze weliswaar minder standaard, maar een als dusdanig erkende Randstedelijke uitspraak wordt niet als regionaal bestempeld. Anders gezegd: de uitspraaknorm ligt in de Randstad en het is eraan te horen. Bij wie daarvan afwijkt kan men doorgaans ook horen waar die vandaan komt en vooral spraak uit de geografisch perifere gebieden wordt daarbij als niet-standaardtalig gezien. Vandaar ook dat de meeste sprekers van het Nederlands toch geen griezels zijn: “Als je echt niet kunt horen waar iemand vandaan komt, heeft dat een vervreemdend, vaak griezelig effect” (Jansen 1988:209).

Het is duidelijk dat uitspraaknormen in Nederland variatie vertonen. Niet alleen de uitspraak zelf varieert en verandert, ook de perceptie en de evaluatie ervan is aan het verschuiven. Dit kan het best onderzocht worden met behulp van experimenteel perceptieonderzoek dat gebaseerd is op daadwerkelijke variatiepatronen en waarbij rekening gehouden wordt met sociogeografische eigenschappen en uitspraakkenmerken van luisteraars. Met dergelijk sociofonetisch onderzoek kunnen we achterhalen waar de (variabele) grenzen van het Standaardnederlands liggen en of een concept als ABN een rol speelt in de perceptie van de taalgebruikers.

De definitie van Van Haeringen – de standaarduitspraak klinkt niet-regionaal – lijkt nog altijd te leven, maar met de belangrijke nuance dat het Randstedelijke accent tot bovenregionale standaard is verheven. Zijn droom blijkt echter geen realiteit geworden te zijn: zelfs leerkrachten Nederlands hebben in de meeste gevallen een duidelijk en voor de luisteraars herkenbaar regionaal accent.

Bibliografie

- Baayen, R.H., D.J. Davidson & D.M. Bates (2008). Mixed-effects modeling with crossed random effects for subjects and items. *Journal of Memory and Language* 59, 390-412.
- Barr, D.J., R. Levy, C. Scheepers & J. Tily (2013). Random effects structure for confirmatory hypothesis testing: Keep it maximal. *Journal of Memory and Language* 68, 255-278.
- Bezooijen, R. van (1997). Normen met betrekking tot het Standaardnederlands. *Taal en tongval. Tijdschrift voor Dialectologie*. Themanummer 10, 30-48.
- Bezooijen, R. van (2002). Aesthetic evaluation of Dutch. Comparisons across dialects, accents and languages. In: D. Long & D. Preston (red.): *Perceptual Dialectology*, vol. 2, Amsterdam/Philadelphia: Benjamins, 13-30.
- Bezooijen, R. van & R. van den Berg (2001). Who power Polder Dutch? A perceptual-sociolinguistic study of a new variety of Dutch. In: T. van der Wouden & H. Broekhuis (red). *Linguistics in the Netherlands*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1-12.

- Burnham K.P. & D.R. Anderson (2002). *Model selection and multimodal inference: a practical information-theoretic approach*. New York: Springer.
- Carifio, J., & Perla, R. (2008). Resolving the 50-year debate around using and misusing Likert scales. *Medical Education*, 42, 1150-1152.
- Child, D. (2006). *Essentials of Factor Analysis*. 3rd ed. London/New York: Continuum.
- Diercks, W. (2002). Mental maps. In: D. Long & D. Preston (red.). *Handbook of Perceptual Dialectology*, vol. 2, 51-70.
- Geugten, L. van der & M. Rottier (2010). *Dit was het nieuws. Een onderzoek naar de uitspraak van Vlaamse en Nederlandse nieuwslezers*. Bachelorscriptie Taalwetenschap, Universiteit Utrecht.
- Grondelaelers, S.A., R. van Hout & Steegs, M. (2010). Evaluating Regional Accent Variation in Standard Dutch. *Journal of Language and Social Psychology* 29(1), 101-116.
- Haeringen, C.B. van (1924). Eenheid en nuance in beschaafd-Nederlandse uitspraak. *De Nieuwe Taalgids* 18, 65-86.
- Harst, S. van der (2011). *The Vowel Space Paradox: A Sociophonetic Study on Dutch*. Dissertatie, Universiteit Nijmegen.
- Hellinga, W. G. (1938). *De opbouw van de algemeen beschaafde uitspraak van het Nederlands*. Amsterdam: Noord-Hollandsche Uitgeversmaatschappij.
- Heuven, V.J.J., van & H. Van de Velde (2010). De uitspraak van het hedendaags Nederlands in de Lage Landen. In: J. Fenoulhet & Renkema, J. (red.). *Internationale neerlandistiek: een vak in beweging* (Lage Landen Studies) 1, 183-209.
- Hout, R. van, G. De Schutter, E. De Crom, W. Huinck, H. Kloots & H. Van de Velde (1999). De uitspraak van het Standaard-Nederlands: variatie en varianten in Vlaanderen en Nederland. In: E. Huls & B. Weltens (red.). *Artikelen van de Derde Sociolinguïstische Conferentie*. Delft: Uitgeverij Eburon, 183-196.
- Jansen, F. (1988). Methoden voor normatief stilistisch onderzoek naar de standaardtaal. *Forum der Letteren*, 207-220.
- Kerswill, P. & A. Williams (2002). 'Salience' as an explanatory factor in language change: evidence from dialect levelling in urban England. In M. C. Jones & E. Esch (red.). *Language change. The interplay of internal, external and extra-linguistic factors*. Berlin: Mouton de Gruyter, 81-110.
- Kloeke, G.G. (1927). *De Hollandsche expansie in de zestiende en zeventiende eeuw en haar weerspiegeling in de hedendaagsche Nederlandsche dialecten*. 's-Gravenhage: Nijhoff.
- Kloots, H. (2005). *Vocaalreductie in het Standaardnederlands in Vlaanderen en Nederland*. Dissertatie, Universiteit Antwerpen.
- Knops, U. (1988). Attitudes towards Regional Variation in Dutch Pronunciation. In: R. van Hout & U. Knops (red.), *Language Attitudes in the Dutch Language Area*. Dorecht: Foris, 105-120.
- Kraaykamp, G. (2005). Dialect en sociale ongelijkheid. Een empirische studie naar de sociaal-economische gevolgen van het spreken van dialect in de jeugd. *Pedagogische Studiën* 82, 390-403.
- Latour, B. (2011). *Brabants accent in televisiereclames*. Bachelorscriptie, Radboud Universiteit Nijmegen.
- Lipski, J.M. (1985). Spanish in United States broadcasting. In: L. Elias-Olivares, E.A. Leone, R. Cisneros & J.R. Gutierrez (red.). *Spanish language use and public life in the United States*. Berlin: Mouton, 217-233.
- Oostendorp, M. van (2000). <http://www.vanoostendorp.nl/linguist/dialectreclame.html>.
- De Pater, B., P. Groote & K. Terlouw (2002). *Denken over regio's. Geografische perspectieven*. Bussum: Coutinho.
- Preston, D. R. (1989). *Perceptual Dialectology*. Dordrecht: Foris.

- Quené, H. & H. van den Bergh (2004). On multi-level modeling of data from repeated measures designs: a tutorial. *Speech Communication* 43, 103-121.
- Reker, S. (2002). *Gronings*, Den Haag : SDU Uitgevers.
- Smakman, D. (2006). *Standard Dutch in the Netherlands. A sociolinguistic and phonetic description*. Dissertatie, Universiteit Nijmegen.
- Swap, W. C. (1977). Interpersonal Attraction and Repeated Exposure to Rewarders and Punishers. *Personality and Social Psychology Bulletin* 3 (2), 248-251.
- Van de Velde H. (1996). Variatie en verandering in het gesproken Standaard-Nederlands (1935-1993), Dissertatie, Universiteit Nijmegen.
- Van de Velde, H. & M. Houtermans (1999) Vlamingen en Nederlanders over de uitspraak van nieuwslezers. In: E. Huls & B. Weltens (red.). *Artikelen van de Derde Sociolinguïstische Conferentie*. Delft: Eburon, 451-462.
- Van de Velde, H., V. De Tier, A.P.C. Swanenberg & T. van de Wijngaard (2009). Dialectcijfers van het digitale front. In: R. van Hout, V. de Tier, A.P.C. Swanenberg & T. van de Wijngaard (red.). *Dialect, van school tot school?*. Groesbeek: Stichting Nederlandse Dialecten, 51-69.
- Van de Velde, H., M. Kissine, E. Tops, S. Van der Harst & R. van Hout (2010). Will Dutch become Flemish?: Autonomous developments in Belgian Dutch. In: *Multilingua* 29(3-4), 385-416.
- Van de Velde, H. & R. van Hout (2003). De deletie van de slot-n. In: *Nederlandse Taalkunde* 8(2), 93-114.
- Van de Velde, H. & A.C.H. Pinget (2013). Standard Dutch with a regional accent. A study of the influence of regional background on the evaluation of regional accents. *Géolinguistique* 14.
- Winkielman, P. & J.T. Cacioppo (2001). Mind at ease puts a smile on the face: Psychophysiological evidence that processing facilitation elicits positive affect. *Journal of Personality and Social Psychology* 81 (6), 989-1000.
- Zajonc, R. B. (1968). Attitudinal effects of mere exposure. *Journal of Personality and Social Psychology* 9, Monograph supplement No. 2, Part 2.

Over de auteurs

Anne-France Pinget

Utrecht Institute of Linguistics OTS, Universiteit Utrecht

A.C.H.Pinget@uu.nl

Marjolein Rotteveel

marjoleinrotteveel@hotmail.com

Hans van de Velde

Utrecht Institute of Linguistics OTS, Universiteit Utrecht

H.vandeVelde@uu.nl